

Kur'ân'da Rics Kavramı*

Bahar Canset DüNDAR**
Hidayet AYDAR***

Öz

Bu çalışmada, Kur'ân'da muhtelif bağlamlarda farklı anlam örgüleri içinde kullanılan “rics” kavramı üzerinde durulmaktadır. Sözlüklerde rics; pis, pislik, kötü iş, işkence, ceza, şüphe, gibi anlamları yanında ayrıca şirk, günah, azap, azaba götüren iş, öfke, vesvese gibi manalarda da kullanılmaktadır. Kumar oynamak, alkollü içki içmek, putlara tapmak, fal ile uğraşmak, ölü eti/leş, akmış kan ve domuz eti yemek gibi insana maddî ve mânevî zarar vererek onun hem fitratını bozacak hem de iki cihan saadetini engelleyecek olan çirkin eylemler de Kur'ân'a göre “rics”tir. Kur'ân-ı Kerîm, münafıkları, kalplerinde hastalık olanları ve kâfirleri bozuk inançları sebebiyle “rics” olarak nitelediği gibi aşağılanmayı hak etmiş kişiler ve tiksinti uyandıran durumları da “rics” olarak tavsif etmektedir. “Rics” kavramı; burada kullanım şekilleri, anlamları, nüzul sebepleri ve ayetlerin muhatapları bakımından incelenmekte; barındırdığı manaları daha iyi anlamak açısından muhtelif tasnifler altında irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, âyet, rics, kavram, pislik.

* Bu çalışma 2016 tarihinde tamamlanan “Kur'ân'da Rics Kavramı” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. This article is extracted from the master thesis entitled “The Concept Of Rics In Qur'an”, (Master Thesis, Istanbul University, Istanbul/Turkey, 2016).

** Vaiz, İstanbul Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi, İstanbul/Türkiye, baharcanset@msn.com, orcid.org/0000-0002-6233-8803

*** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Bölümü Tefsir Ana Bilim Dalı, İstanbul/Türkiye, hidayet@istanbul.edu.tr, orcid.org/0000-0002-7563-5073

The Concept of Rijs in the Qur'ān

Abstract

This study further elaborate the concept of “rijs” in different meanings within various aspects in the Qur'ān. Rijs; literary means dirtiness, abomination, nasty occupation, torture, punishment and doubt, besides, such meanings as polytheism, sin, punishment, an act that cause punishment, wrath and apprehension. In addition, nasty acts that cause both changing human's nature and preventing the happiness of the world and the hereafter by damaging physically and spiritually is called “rijs” according to the Qur'ān, such as gambling, taking intoxicants, worshipping idolatry, playing fortune games, eating dead meat/carrion, blood and pork. While the Qur'ān has described hypocrites, one in whose heart is a disease and those who reject Faith as “rijs” because of their wrong believes, also has qualified those who deserve to be insulted and abominable cases as “rijs”. In this article, the concept of “rijs” has been studied in respect to formal conceptual usage, meanings, conditions-reasons, and the addressee; and has been scrutinized beneath various classification in terms of comprehending more its meanings.

Keywords: Tafsīr, āya (verse), rijs, concepts, abomination.

Giriş

Kendisini tertemiz ve değerli¹ olarak niteleyen Kur'an-ı Kerîm, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) de insanları kötülüklerden arındırsın diye² gönderildiğini bildirmektedir. Kur'an'a göre iyi ve güzel şeylerle kötü ve çirkin şeyler bir değildir³ ve Allah'ın yolu iyi ve güzel insanların izlediği yoldur. Allah'a yabancılaşarak şirk koşanlar ise yanlış yola sapmışlardır. Bu sebeple Kur'an temiz ile pisi birbirinden ayırmak ister,⁴ tevhid ile şirki, iman ile küfrü, hak ile batılı, salah ile fesadı ayrı ayrı ve net bir şekilde ortaya koymayı diler ki, muhataplar bunları rahat bir şekilde anlayabilsin; buna göre tercihini yapsın. Kur'an pisi, şirki, küfrü, batılı, fesadı tercih ederek bayağılaşanlara cehennemi hazırlarken, temiz, imanı, hakkı ve salahlı seçerek günahlarından arınanlara da mükâfat olarak cenneti vaad eder.⁵

Kur'an-ı Kerîm, manen temiz olmanın ehemmiyetine vurgu yaparak Rabbinin adını anıp temizlenenlerin kurtuluşa erdiğini⁶ ifade ederken, inanmayanların pislik/murdarlık içinde kaldığını⁷ dile getirir. Bu ve benzeri ayetlerde münafıkların ve kâfirlerin murdar kılındığı bildirilirken karşımıza "rics" kavramı çıkmaktadır. Kur'an'da genel olarak mânevî pislikler için kullanılan "rics", maddî pisliklere sıfat olarak da geçmektedir. Örneğin günümüzde maalesef daha çok yaygınlaşmış bulunan içki ve kumar "rics" olduğu için yasaklanmıştır.⁸ Bu noktada ricsin maddî metallerle olan ilişkisinde acaba maddî bir pislik olması mı yoksa yine ahlâkî bir arka plan mı olduğu meselesi dikkat çekmektedir.

"Rics" ile birlikte "ricz" ve "rucz" lafızları da Kur'an-ı Kerîm'de geçmektedir ve sözlüklerde bu kelimelerin "rics" ile aynı anlama geldiği ifade edilmektedir. Bu sebeple "ricz" ve "rucz" lafızlarını da çalışmamıza dâhil ettik. Fakat "rics" şeklindeki kullanımının daha yaygın ve geniş kapsamlı oluşundan ve kavramla ilgili karmaşaya yol açmamak için çalışmanın içerisinde genel ifade olarak "rics kavramı"ni kullanmayı tercih ettik.

Yaptığımız araştırmada Kur'an'dan bir kavramı alıp inceleyen birçok çalışmaya rastladığımız halde, "rics" kavramını konu edinen bir çalışmaya tesadüf etmedik. Bu, çalışmamızı bu yönüyle özgün kılan önemli bir husustur.

-
- 1 Bkz. Abese, 80/13-14.
 - 2 Bkz. Âl-i İmrân, 3/164.
 - 3 Bkz. el-Mâide, 5/100.
 - 4 Bkz. el- Enfâl, 8/37.
 - 5 Bkz. Tâhâ, 20/76.
 - 6 Bkz. el-A'lâ, 87/14.
 - 7 Bkz. el-En'am, 6/125.
 - 8 Bkz. el-Mâide, 5/90.

Araştırmalarımız esnasında, sözlükte “pislik/kir” anlamına gelen “rics”in Kur’ân-ı Kerîm’de, farklı konularda, farklı durumları tasvir için kullanıldığını gördük. Bütün bu konuları ve kullanımları kapsamı açısından kavramı maddî ve manevî hususlarla ilişkisi bağlamında tasnif etmeyi ve buna göre incelemeyi uygun gördük, çalışmamızı buna göre başlıklara ayırdık.

Rics Kavramının Tahlili

1.1. Sözlük ve Terim Anlamı

R-c-s (رَجَسَ) kökünden türeyen “rics” (رَجْسٌ) kelimesi sözlükte; pis, pislik, kir, kötü iş, kötü koku, şenat, rezalet, murdar, necis, günah, azap, işkence, ceza, haram, lanet, küfür, şüphe, şeytani vesvese, şiddetli ses anlamlarına gelmektedir.⁹ Kavramın çoğulu ise ercâs’tır (ارجاس). Sözlüklere göre ricz (رَجَزٌ) kelimesi, rics (رَجْسٌ) ile aynı anlama gelmektedir.¹⁰ “Riciz” kelimesinin aslı titremek, gidip gelmek, sallanmak veya çalkalanmaktır.¹¹ Sözlüklerde ayrıca ricz (رَجَزٌ) kelimesindeki “râ” harfinin hem kesre hem damme ile okunabildiğine değinilmiş ve el-Müdesir 74/5’te geçen (وَالرُّجْزَ) ifadesi buna örnek verilmiştir.¹²

Rics kavramı Kur’ân-ı Kerîm’de sözlük manasına paralel olarak; şirk, günah, öfke, azap, azaba götüren iş, şekk, çirkin iş, kumar, alkollü içki, putlara tapmak, şans oyunları, ölü eti/leş, akmiş kan ve domuz eti anlamlarında kullanılmıştır.¹³

- 9 Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhidî, “Rics”, *Tertibu Kitâbi'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî, İbrâhîm Samerrâî, tashîh Esad Tayyib, Kum, İntişarat-ı Usve, 1414/1993, 1: 657; Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, “Rics”, *es-Sihâh tâcü'l-luğa ve sihâhi'l-Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülğafûr Attâr, Beyrut, Dârü'l-İlm Li'l-Melayin, 1411933 :3 ,1990; Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebidî, “Rics”, *Tâcü'l-arus min cevâhiri'l-Kâmûs*, y.y., t.y., 4: 159; Mehmet Kanar, “Rics”, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Say Yayınları, 2009, s. 943; Muhtâr Fevzi en-Neâl, “Rics”, *Mevsuatü'l-elfâzi'l-Kur'âniyye*, Halep, Mektebetü Dâri't-Türâs, 1423/2003, s. 328.
- 10 Abdullâh Abbâs Nedvî, “Riciz”, *Kâmusu elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Cidde Dârü's-Şuruk, 1403/1983, s. 211; Zebidî, “Riciz”, 4: 36.
- 11 Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekerîyyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, “Riciz”, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, 2. bs., Kâhire, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1390/1970, 2: 489; Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, “Riciz”, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî, 3. bs., Beyrut, Dârü's-Şâmiyye, 1423/2002, s. 341; Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, “Riciz”, *el-Ğâmûsü'l-muhtâ*, 3. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1413/1993, s. 657; Zebidî, “Riciz”, 4: 36.
- 12 İbn Fâris, “Riciz”, s. 490; Cevherî, “Riciz”, 3: 878-879; Muhtâr Fevzi en-Neâl, “Riciz”, s. 327.
- 13 İbn Halîl, “Rics”, 1: 657; İbn Fâris, “Rics”, s. 489-490; Cevherî, “Rics”, 3: 878-879; Fîrûzâbâdî, “Rics”, s. 657; Elmalılı Muhammed Hamdî Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Eser Neşriyat, 1979, 1: 363; Muhtâr Fevzi en-Neâl, “Rics”, s. 28.

Münafıklar, putlar, kalplerinde hastalık olanlar ve kâfirler “rics”tir.¹⁴ Kalbi örten günahların oluşturduğu kirlere de “rics” denmiştir.¹⁵ Kur'ân-ı Kerîm'de aşağılanmayı hak etmiş kişiler ve tiksinti uyandıran durumların “rics” olarak nitelenmesinin sebebi, en güzel biçimde yaratılan insanın bazı durumlarda bu mertebesini korumayarak kendisini “aşağuların aşağısı”na¹⁶ indirmesidir.¹⁷

Rics, şeytanın ürettiği ve kendisine bulaşanı da rics haline getirip kirleten bir pisliktir. İmansızlık ve akılsızlık, Allah tarafından ricse batırılma sebebidir.¹⁸

1.2. “Rics” Kavramının Kur'ân'daki Kullanımları

Rics, ricz ve rucz kavramları Kur'ân-ı Kerîm'de toplam on sekiz ayette yirmi kez geçmektedir. Dokuz ayette on kez “rics” ve sekiz ayette dokuz kez “ricz” şeklindedir. Bir kez de rucz şeklinde kullanılmaktadır.

Tablo 1

Kavram	Geçtiği sure sayısı	Geçtiği ayet sayısı	Kur'ân'daki kullanım sayısı
Rics	7	9	10
Ricz	6	8	9
Rucz	1	1	1
Toplam	14	18	20

Kavramın “rics”, “ricz” ve “rucz” olarak kullanıldığı yerler aşağıda gösterilmiştir.¹⁹

14 Fikret Karaman – İsmail Karagöz – İbrahim Paçacı – Mehmet Canbulat – Ahmet Gelişgen – İbrahim Ural, “Rics”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s. 557, 558.

15 Ali Ünal, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1986, s. 454.

16 et-Tin, 95/4-5.

17 S. Zafer Kızıklı, “Rics”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, 35: 87.

18 Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, 5. bs., İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1995, s. 447-448.

19 Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih el-Mısırî, “Rics”, *el-Mu'cemü'l-müfrehes li-elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, İstanbul, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1402/1982, s. 300-301.

Tablo 2

Kavram	Geçtiği sure	Geçtiği ayet	Kaç kez geçtiği	
Rics	5. Mâide	90	1	
	6. En'am	125	1	
		145	1	
	7. A'raf	71	1	
	9. Tevbe	95	1	
		125	2	
	10. Yunus	100	1	
	22. Hac	30	1	
	33. Ahzab	33	1	
	Riciz	Bakara	59	1
7. A'raf		134	2	
		135	1	
		162	1	
8. Enfal		11	1	
29. Ankebut		34	1	
34. Sebe		5	1	
45. Casiye		11	1	
Rucz		74. Müddessir	5	1
Toplam		14	18	20

Kavram, el-Bakara 2/59; el-A'râf 7/71, 134, 135 ve 162; el-En'âm 6/125; Yûnus 10/100; el-Ankebût 29/34; Sebe' 34/5 ve el-Câsiye 45/11. ayetlerinde azab anlamında kullanılmıştır. el-Mâide 5/90; el-En'âm 6/145 ve et-Tevbe 9/95. ayetlerinde pislik manasındadır. et-Tevbe 9/125; el-Hacc 22/30; el-Ahzâb 33/33 ve el-Müddessir 74/5'te küfür, şirk, günah anlamlarını içermektedir. el-Enfâl 8/11'de ise "rics" kavramının vesvese anlamına geldiğini görmekteyiz.

“Rics” Kavramının Maddî Pisliklerle İlişkisi

2.1. Maddî Azap Anlamında Rics

2.1.1. Gökten İnen Azap

“Rics”; el-Bakara 2/59; el-A'râf 7/162 ve el-Ankebût 29/34. ayetlerinde gökten indirilen azap anlamındadır. el-Bakara 2/59 ve el-A'râf 7/162'de İsrâiloğulları'na gönderilen azap konu edilirken, el-Ankebût 29/34'te Lût (a.s.) Peygamber'in kavmine gönderilen azaptan bahsedilmektedir.

el-Bakara 2/59'da,²⁰ İsrâiloğulları'nın kendilerine verilen emre itaat etmemeleri ve söylemeleri emredilen sözü değiştirmeleri sebebiyle azaba düşer oldukları anlatılmaktadır. el-A'râf 7/162'de de benzer ifadeler görülmektedir.

Müfessirlere göre bu ayetteki “رَجْزًا” kelimesi azap ve öfke anlamındadır.²¹ Ayette mezkûr azap (ricz) ise tâûn hastalığı yahut ateşe benzer bir zulmettir. Söylemeleri emredilen sözü değiştirmeleri, zulüm olarak nitelenmekte ve onların bu yaptıklarına karşılık olarak bir günde yetmiş bin kişinin helak edildiği ifade edilmektedir.²² Bir saatlik bir süre içinde yirmi dört bin ya da yetmiş bin kişinin taun salgınından öldüğü de konuyla ilgili rivayetler arasında yer almaktadır.²³

İbn Zeyd ve müfessirlerin çoğuna göre burada bahsedilen azap, taun hastalığıdır. İbn Zeyd'in ‘tâûn’ yorumu, Rasûlullâh'ın (s.a.v.) “الطاعون رجس” (Tâûn ricistir/azaptır).²⁴ hadis-i şerifi sebebiyle akla yatkındır.

20 “قَبِلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رَجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ” Derken, onların içindeki zalimler, sözü kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de haktan ayrılmaları sebebiyle, o zalimlere gökten bir azap indirdik.”

21 Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Ahmed Vanlıoğlu, mürâcaa Bekir Topaloğlu, İstanbul, Mizan Yayınevi, 2005, 1: 138; Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envârü'l-tenzîl ve esrârü'l-te'vil*, İstanbul, Şems Matbaası, 1884, 1: 83; Ebû'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Tefsîrû'n-Nesefî: Medârikü'l-tenzîl ve hakâiku'l-te'vil*, tahkîk ve tahric Yusuf Ali Büdeyvi, Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 2008, 1: 92.

22 Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdf el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, Kahire, el-Hey'etü'l-Misriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1979, 1: 110.

23 Tâûn salgını sonucu ölenlerin sayısı bazı kaynaklarda 70.000 (Bkz. Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1: 110.), bazı kaynaklarda 24.000 yahut 70.000 kişi (Bkz. Nesefî, *Medârikü'l-tenzîl*, 1: 92; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsîri*, 1: 58.) olarak zikredilmektedir. İsmâil Hakkı Bursevî, “Bir saatte 24.000 kişi öldü, bu hastalık onların içinde 70.000 kişi ölene kadar devam etti.” diyerek iki rivayeti birleştirmiştir. (Bkz. İsmâil Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur'an*, İstanbul, Mektebetu Eser/Eser Kitabevi, 1969, 1: 44).

24 Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmûlî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân'an te'vili'âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî, Riyâd, Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003, 1: 731. Hadis-i şerifin tam metni şöyledir:

Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) ise, ayette geçen “رَجْزًا”ın azab anlamında olduğunu söyler. Fakat ona göre bu azabdan kasıt taun hastalığı olabileceği gibi başka şekilde bir azab olması da mümkündür. Çünkü Kur’ân-ı Kerîm’de veya hadislerde bahsedilen azabın ne olduğuna dair kesin bir delil yoktur.

Ancak ayette geçen “ricz” taun hastalığı olursa, ayetteki “مِنَ السَّمَاءِ” ifadesi muallakta kalmaktadır. Zira taun hastalığının “gökten inmesi” düşünülemez. Dolayısıyla, bazı müfessirlerin, buradaki “ricz” hakkında “üzerlerine gökten ateş yağdı, onları yaktı, aralarında savaş çıktı”²⁵ şeklindeki yorumları da kabul değerlidir. Fakat “رَجْزًا مِّنَ السَّمَاءِ” ifadesi, Fahreddîn er-Râzî’nin (ö. 606/1209) el-Ankebût 29/34.²⁶ ayetinin tefsirinde yaptığı gibi “gökten ricz emrinin gelmesi” şeklinde anlaşılırsa, bu durumda “rics”e taun anlamı vermek mümkün olabilir.

el-A’râf 7/162’de²⁷ yukarıda anlatılanlara benzer ifadeler yer almaktadır. Müfessirler genellikle bu ayeti el-Bakara, 58 ve 59. ayetlerine benzer şekilde tefsir etmişlerdir.

2.1.1.1. Rics ve Eşcinsellik²⁸

“Rics”in gökten inen azap anlamında kullanıldığı bir diğer ayet, el-Ankebût 29/34.²⁹ ayetidir. Burada Hz. Lût’un (a.s.) kavmi ve onların çirkin işleri konu

حدثنا عبد العزيز بن عبد الله، حدثني مالك، عن محمد بن المنكدر، عن أبي النضر مولى عمر بن عبد الله، عن عامر بن سعد بن أبي وقاص، عن أبيه، أنه سمعه يسأل أسامة بن زيد ماذا سمعت من رسول الله في الطاعون؟ قال أسامة: قال رسول الله: «الطاعون رجس أرسل على طائفة من بني إسرائيل وعلى من كان قبلكم، فإذا سمعتم به بأرض فلا تقدموا عليه، وإذا وقع بأرض وأنتم فيها فلا تخرجوا فرارا منه.»

...Sa’d b. Ebî Vakkâs, Üsâme b. Zeyd’e “Sen Rasûlullâh’tan tâûn hastalığı hakkında ne duydu?” diye sordu. Üsâme şöyle dedi: Rasûlullâh (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Tâûn bir azaptır. İsrâilîloğulları’ndan bir grup üzerine yahut sizden önceki bir ümmete gönderilmiştir. Siz bir yerde tâûn çıktığını işittiğiniz zaman o tâûnlu yere gitmeyiniz. Sizin bulunduğunuz yerde tâûn meydana gelirse, tâûndan kaçmak için oradan çıkmayınız.” (Buhari, Kitâbü’l-Enbiyâ, s. 54)

25 Ebü’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî, *Tefsîr-rü’l-Kur’ân*, Beyrut, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1993, 1: 122.

26 “Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fâsıklık ettiklerinden dolayı gökten bir azap indireceğiz.”

27 “Onlardan zulmedenler hemen sözü, kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de zulmetmelerine karşılık üzerlerine gökten bir azap gönderdik.”

28 Kaynaklarımızda erkek erkeğe ilişki için kullanılan “livata” veya “lütîlik” kelimelerini, Lut Peygamber’in ismiyle olan ilişkisi sebebiyle kullanılmaktan imtina ettik. Böyle çirkin bir fiili, bir peygamberin ismiyle özdeşleştirmeyi doğru bulmuyoruz.

29 “Şüphesiz biz, bu memleket halkı üzerine, fâsıklık ettiklerinden dolayı gökten bir azap indireceğiz.”

edilmiştir. Ayetin siyâkında, Lût (a.s.) Peygamber'in kavminin erkek erkeğe eşcinsel ilişkiye girmeleri ve tevbe etmek yerine Hz. Lût'a (a.s.) meydan okumaları sebebiyle, kendilerine bir bela indirileceğinden bahsedilmektedir. Hz. İbrahim'e de gelmiş olan görevli bazı melekler erkek suretinde, Lût (a.s.) Peygamber'e gelerek, kavminin helak edileceğini bildirmişlerdir. Hz. Lût'a (a.s.) iman edenler ve eşi haricinde ailesi, bu azaptan kurtulmuşlardır, geri kalanlar ise helak olmuşlardır. Ayette bahsedilen “memleket”, Sodom halkıdır. O vakit, Sodom halkının yedi yüz bin kişi olduğu rivayet edilmiştir.³⁰

Müfessirler, ayette geçen “رَجْرًا” ifadesine azap anlamı vermiş,³¹ “gökten azap indireceğiz” ifadesini, Lût kavmini yerin dibine geçirmek için “yaşadıkları şehirler üzerine taş yağdıracağız.” şeklinde tefsir etmişlerdir.³² Bu azabın, siyah su, ateş yahut yere batırma olduğunu söyleyenler de vardır. Ancak ayette “gökten bir azap”tan bahsedilmektedir. Bu yüzden, Râzî'ye göre, eğer “ricz”, “yere batırma” olursa, ayet “gökten yere batırılma emrinin gelmesi” anlamında olmalıdır.³³ Bir diğer görüşe göre Cebrâil (a.s.), onların kasabalarını yerinden sökmüş, sonra semaya yükselterek ters çevirmiştir. Allah, onların üzerlerine taşlar yağdırmış, mekânlarını kokuşmuş bir göle çevirmiş, böylece onları kıyamete kadar bir ibret vesilesi kılmıştır.³⁴

Ayette bu azabın sebebi “يَفْسُقُونَ” kelimesi ile belirtilmiştir. Bu ifade; onların uyarıcı peygamberleri yalanlamalarını,³⁵ Lût kavminin uyarıya kulak asmamalarını ve misafirleri olan melekler için kötülük düşüncelerini,³⁶ Hz. Lût

30 Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6: 467; Seyyid Ebû'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân: Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, ed. Ali Bulaç, trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr., İstanbul, İnsan Yayınları, 1986, 4: 221.

31 Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Tefsîr-rû'l-Begavî: Me'âlimü't-tenzil*, thk. Hâlid Abdurrahmân, 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1987, 3: 467; Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr fi'ilmî't-tefsîr*, 4. bs., Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, 1987, 6: 356.

32 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 3: 382; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 18: 396; Semerkandî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 6: 537; Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1964, 5: 2661.

33 Ebu Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *et-Tefsîrü'l-kebir: Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1934, 25: 63.

34 Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed v.dğr., Kahire, Müessesetu Kurtubâ ve Mektebetü'l-Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs, 2000, 10: 510; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 6: 467.

35 el-Kamer, 54/33.

36 el-Kamer, 54/36-37.

(a.s.) ve ailesini ülkeden çıkarmak istemelerini,³⁷ Hz. Lût'un (a.s.) tebliğ ve uyarılarına engel olmalarını,³⁸ o güne kadar hiçbir toplumda görülmeyen bir şekilde eşcinsel olmalarını³⁹ kapsamaktadır.⁴⁰ Yine buradaki “fısk”, insanın fitri yapısından yani insanlıktan çıkması olarak yorumlanmıştır ki, Lût halkının, hayvanlarda bile bulunmayan çirkin bir davranış şekli olan eşcinselliğe meyletmeleri göz önünde bulundurulursa, bu tespitin doğruluğu teyit edilmiş olur.⁴¹

el-Ankebût 29/34'te geçen “ricz”e azap anlamı verilmiş olmakla birlikte eşcinsel ilişkinin Kur'ân-ı Kerim'de “seyyie”,⁴² “fâhişe”⁴³ ve “habîs”⁴⁴ olarak nitelenmesi ve bu fiilden uzak kalmak isteyenlerin “temiz kalmak isteyen insanlar olması”⁴⁵ erkek erkeğe eşcinsel ilişki içinde bulunma eyleminin de “rics” kapsamında değerlendirilebileceğini akla getirmektedir. Zira bu kelimeler insanın fitratındaki nezahetin bu gibi davranışlarla çirkinliğe dönüştüğünü ifade etmektedir.⁴⁶

Cinsel birleşmenin hikmeti üreme ve neslin devamıdır, bu sebeple Allah, insan fitratına cinsel birleşmeden zevk alma duygusu yerleştirmiştir. İnsanın, üremeye götürmeyen yollarla cinsel haz yaşamaması nesillerin son bulmasına sebep olabilecektir.⁴⁷ Dolayısıyla el-Ankebût 29/34. ayeti ile eşcinselliğin çirkin bir davranış (fâhişe) olarak nitelenmesi neslin muhafazasına yönelik olmalıdır. Zira insan fitratının bozulması olan eşcinsellik, gayr-i ahlâkî bir pisliktir ve “zarûriyyât”⁴⁸ olarak nitelenen temel unsurlardan neslin korunması ilkesine aykırıdır.

37 el-A'râf, 7/82, eş-Şu'arâ, 26/167, en-Neml, 27/56.

38 el-Hicr, 15/70.

39 el-Ankebût, 29/28-29.

40 Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri*, İstanbul, Bayraklı Yayınları, 2003, 14: 463.

41 Zeki Duman, *Beyânü'l-Hak: Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Strasına Göre Tefsiri*, Ankara, Fecr Yayınları, 2006, 2: 470.

42 Hûd, 11/78.

43 en-Neml, 27/54-56.

44 el-Enbiyâ, 21/74.

45 Benzer ayet için bkz. el-A'râf, 7/82.

46 Nurten Zeliha Şahin, “İslam Hukuku ve İnsan Hakları Bağlamında Eşcinsellik Sorunu”, *EKEV Akademi Dergisi*, 19/62, Bahar 2015, s. 525.

47 Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 14: 168-169.

48 Burada menfaatin celbi yahut zararın giderilmesi anlamında bir fıkıh terimi olan maslahattan bahsetmek yararlı olacaktır. Cüveynî (ö. 478/1085) tarafından temelleri atılan ve Gazzâlî (ö. 505/1111) tarafından geliştirilen ayrımına göre, fert ve toplum hayatındaki önem derecesi ve karşılanan ihtiyacın türü açısından maslahat üçe ayrılmıştır: Zarûriyyât, hâciyyât ve tahsiniyyât. Bu gruplandırmada zarûriyyât, dünya ve ahiret saadetinin sağlanması açısından toplum ve bireyler için vazgeçilmez olan değerler ve bunların korunması ile elde edilen yararların tü-

2.1.2. Çeşitli Belalar

el-A'râf 7/133-135. ayetlerde Firavun ve kavminin başlarına gelen çeşitli belalar ile sınanmalarından ve âsîliklerinden dolayı cezalandırılmalarından bahsedilmiştir. 134 ve 135.⁴⁹ ayetlerde “ricz” lafzı üç kez tekrar edilmiş ve Allah'ın Firavun ve kavmine gönderdiği azap anlamında kullanılmıştır.

el-A'râf 7/133'te⁵⁰ Firavun ve kavmine birer mucize olarak gönderilen belalardan bahsedilmektedir.⁵¹ Bunlar, kendilerine her bela geldiğinde, “Rabbin bizden bu sıkıntıyı giderirse sana iman ederiz.” diyerek Hz. Mûsâ'dan (a.s.) Allah'a dua etmesini istemişler fakat her defasında sözlerinden geri dönmüşlerdir. Yukarıdaki ayetlerde bu olay tekerrür etmekte ve sonrasında⁵² nasıl cezalandırıldıkları anlatılmaktadır.

134. ayette geçen الرَّجْزُ kelimesi iki şekilde izah edilmiştir: Said b. Cübeyr (ö. 95/714) ve İbn Abbâs'a göre riczden kasıt taundur ve bu azap dolayısıyla bir günde Mısırlılardan yetmiş bin kişi ölmüştür.⁵³ Bu yorum, el-Bakara 2/59 ve el-A'râf 7/162 ayetlerine benzer bir yorumdur. İbn Zeyd, Mücâhid ve Katâde'ye (ö. 117/735) göre ise Allah'ın Firavun ve kavmine göndermiş olduğu, bir önceki ayette bahsedilen tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kan azabıdır. Taberî ise, bu

müdür. İslam âlimleri zarûriyyâtü; dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması maddeleriyle özetlemiş ve bunların ayet ve hadislerden tümevarım yoluyla çıkarılmış sonuçlar olduğunu hatta ilahi dinlerin ortak noktasını teşkil ettiğini ifade etmişlerdir. Bu ilkelerin korunmasından maksadın ise, mezkûr maddelerin hem varlık kazanmaları hem de varlıklarını devam ettirebilmeleri için lazım olan tedbirlerin alınması olduğunu belirtmişlerdir. Bu temel öğelerin zedelenmesine sebep olacak her türlü davranış yasaklanmıştır. (İbrahim Kâfi Dönmez, “Maslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, 28: 82.).

49 “وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرَّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَاهَدَ بِعِنْدِكَ لَئِن كُنْتُمْ عَنَّا الرَّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ (*)” “Üzerlerine azap çökünce, ‘Ey Mûsâ! Rabbinin sana verdiği söz uyarınca bizim için dua et. Eğer azabı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve İsrâilîogulları’nı seninle birlikte elbette göndereceğiz’ dediler. Fakat erişecekleri bir süreye kadar biz azabı üzerlerinden kaldırıncaya hemen yeminlerini bozarlar.”

50 “Biz de, her biri ayrı ayrı birer mucize olmak üzere başlarına tufan, çekirge, ürün güvesi (haşarat), kurbağalar ve kan gönderdik. (Hiçbirinden ders almadılar.) Büyüklük tasladılar ve suçlu bir kavim oldular.”

51 Mûsâ (a.s.) Peygamber'in kavmine gönderilen 9 mucize için bakınız: Kur'an-ı Kerîm, el-İsrâ, 17/101 ve en-Neml, 27/12; Kitâb-ı Mukaddes: Çıkış, 7-10; Mezmurlar, 105/28-36.

52 “Bu yüzden onlardan intikam aldık. Âyetlerimizi yalanlamaları ve onları umursamamaları sebebiyle kendilerini denizde boğduk.” (el-A'râf, 7/136)

53 Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsîn et-Türkî, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2006, 9: 310.

konuda net bir delil bulunmadığından iki görüşün de doğru olabileceğini söyler ve kelimeyi genel manada azap olarak açıklar.⁵⁴

Râzî, buradaki “ricz”in el-A’raf 7/133. ayette zikredilen beş azap olduğunu söylemiştir. Çünkü ona göre, الرَّجْزُ marifelik takısı almış müfred bir kelimedir. Dolayısıyla bunun daha önce bahsedilmiş, bilinen bir azap olması gerekmektedir ki, bu da o beş çeşit beladır.⁵⁵ Ebü'l-Berekât Neseffî (ö. 710/1310) de, ayette geçen “ricz”i bir önceki ayette zikredilen azapların sonuncusu yani “Firavun ve kavminin kan ile cezalandırılmaları” ya da “ayette bahsedilen beş azabın birbiri ardına gelmesi” olarak yorumlamıştır.⁵⁶

2.2. Çirkin/Zararlı Bazı Eylemler Anlamında Rics

Kur’ân-ı Kerîm, kişiye ve topluma zarar verdiği bilinen bazı çirkin fiilleri şeytan işi birer “rics” olarak vasıflandırmış ve bunlardan sakınmayı emretmiştir. el-Mâide 5/90. ayetinde⁵⁷ içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları şeytan işi birer “rics” olarak nitelenmiştir. Bu başlık altında mezkûr konulara değinilecektir.

Ayette geçen “rics”, “necis” anlamındadır ve akıllı insanların kendisinden tiksineceği pisliktir. Fakat “necis”, madde olarak pis olan şeyler için kullanılırken, “rics” daha ziyade aklen pis olan şeyler için kullanılmaktadır. Ayette sıralanan hususların “rics” olması, bunlardan sakınmanın vacip olması sebebiyledir.⁵⁸ “...şeytan işi pisliklerdir.” cümlesi ise şeytanın bu işleri süslü göstermek suretiyle yaptırdığı anlamındadır. Bütün bu işleri ilk yapan şeytanın kendisidir.⁵⁹ Râzî, “rics”in pis ve çirkin iş anlamına geldiğini ve kelimesinin aslının “recs” (şiddetli ses) olduğundan hareketle, ayette kullanılan “rics”in çirkinlikte doruk noktaya ulaşmış olan amel olduğunu söylemektedir. Yine ona göre şeytan, kâfir olduğu için necis ve pistir.⁶⁰ “...onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” emri, bu fiillerin haram kılındığı manasındadır ve “bu işleri yapmayın” ifadesinden daha kesin bir yasak bildirmektedir.⁶¹

54 Taberî, *Câmi’u'l-beyân*, 10: 401.

55 Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 14: 219.

56 Neseffî, *Medârikü't-tenzil*, 1: 599.

57 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ “Ey iman edenler! (Akli örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçın ki kurtuluşa eresiniz.”

58 Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2: 435.

59 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 8: 161.

60 Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 12: 79.

61 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 8: 160.

2.2.1. Rics ve İçki

el-Mâide 5/90. ayeti, içkinin yasaklanmasıyla ilgili tedrici olarak gelen ayetlerin sonuncusudur⁶² ve içkinin haram kılındığını bildirmektedir. Bu ayette içki ile birlikte kumar, dikili taşlar ve fal oklarının da şeytani işler olduğu söylenmektedir. Takip eden ayette⁶³ ise, içkinin haram kılınışının hikmetleri açıklanmaktadır. İçki, insanlar arasına kin ve nefret koymaktadır.

İçkinin sağlık açısından zararları da bilinmektedir. Uzmanlara göre içki pek çok ölümcül hastalığa neden olmaktadır.⁶⁴ Fakat içki sadece sağlığınıza zarar vermekle kalmaz, içen kişinin eşine, çocuklarına ve çevresine zarar vermesine sebep olur. Örneğin içki içen hamile kadınların bebeklerinin zekâ özürülü olma ihtimalleri söz konusudur. Aile içi şiddet olaylarının sebepleri arasında içki ön sırayı almıştır. İçki, ülkede asayiş de bozmaktadır. Yaralama, gasp, soygun, intihar, trafik kazaları, tecavüz gibi sosyal felaketlerin ilk sebebi içkidir.⁶⁵

Tüm bu hususlar dikkate alındığında, içkinin neden “rics” olarak nitelendiği daha iyi anlaşılacaktır. Zira içki içmek, akılla beraber, dine, mala, cana ve nesle de zarar vermektedir. Bununla birlikte, içkinin haram kılınışını sadece zararına bağlamak doğru değildir. Çünkü “haram kılma” taabbüdüdür. Haramlığına hükmedilen yiyecek ve içeceklerin haram kılınışında bazı hikmetler mevcut olsa da, bunların haram oluşu bu hikmetlere bağlı değildir. Ayet, bir şarta bağlamaksızın direkt olarak içkiyi haram kılmaktadır ve inananlar, Allah'ın emrine itaat etmek maksadıyla bu yasağa uymaktadır.⁶⁶

2.2.2. Rics ve Kumar

“Kolay olmak” anlamındaki “يسر” kökünden türeyen meysir, kolayca bir malı elde etmeyi ve kazanç sağlamayı ifade etmektedir.⁶⁷ el-Mâide 5/90. ayetin-

62 İçkinin yasaklanması hususunda inen ayetler sırasıyla şunlardır: en-Nahl, 16/67, el-Bakara, 2/219, en-Nisâ, 4/43 ve el-Mâide, 5/90.

63 “Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçersiniz değil mi?” (el-Mâide, 5/91.)

64 İsmail Karagöz, *Sigara, Alkol, Uyuşturucu Zararları ve Dini Hükümü*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008, s. 96-100.

65 Mûsâ Tosun, “İçki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000, 21: 463; Karagöz, *Sigara, Alkol, Uyuşturucu Zararları ve Dini Hükümü*, s. 104-105.

66 Oğuzhan Özdemir, “Yiyecek ve İçeceklerde Helallik-Haramlık Kriterleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Erciyes, 2009, s. 173.

67 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1: 382; 188; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2: 764; Tefvîk Fehd, “Meysir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, 29: 509.

de geçen “الميسر” kelimesi, bütün kumarlar yani tavla, satranç,⁶⁸ on dört (bir tür taş oyunu), topuk, yumurta ve kendisiyle kumar oynanan her türlü oyun olarak açıklanmıştır.⁶⁹ Bir görüşe göre “kumar” genel isim, “fal okları” ise kumarın bir türüdür. “Fal okları” ifadesi ile kumar oynanan oklar kastedilmektedir.⁷⁰

Kumar, yukarıda içkinin haram kılınışı konusunda da bahsi geçen el-Bakara 2/219⁷¹ ve el-Mâide 5/90 ayetleri ile haram kılınmıştır. el-Bakara 2/219 ayetinin nü-zulü sebebi ile ilgili olarak zikredilen bir rivayette cahiliye döneminde kişinin ailesi ve malı üzerine bahse girmesi ve kazanan tarafın diğerinin ailesini ve malını alıp götürmesi durumundan söz edilmektedir.⁷² Aslında yalnız bu durum bile, kumarın aile hayatını mahveden bir “rics” oluşunu gözler önüne sermektedir. el-Mâide 5/91⁷³ ayetinde içki yasağıyla birlikte kumar yasağının da hikmeti açıklanmaktadır.

Ayrıca kumar insanı kötülüğe, yalana, tembelliğe, hileye, güvensizliğe sevk etmekte; ailelerin yıkımına ve ekonomik gerilemeye yol açmaktadır.⁷⁴ Zararları bu kadarla sınırlı kalmayan kumar; bireyi, aileyi ve toplumu kirleten bir “rics”tir.

2.2.3. Rics ve Dikili Taşlar

Müfessirler, el-Mâide 5/90 ayetinde yasaklanan unsurlardan biri olan “الأَنْصَابُ” ifadesini, cahiliye döneminde Arapların putlar adına kurban kesmek için Kâbe etrafına diktikleri taşlar ya da huzurunda kurban kesilen putlar olarak açıklamışlardır.⁷⁵

68 Satranç ve tavlanın haram olup olmadığına ilişkin görüşler için bkz. H. Yunus Apaydın, v. dğr., *İlmihal II: İslam ve Toplum*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1999, s. 118-121.

69 Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2: 435.

70 Muhammed İzzet b. Abdilhâdi b. Derviş Derzeze, *et-Tefsîrû'l-âhidîs: Tertîbü's-suver hasebû'n-nüzûl*, 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2000, 19: 227.

71 “Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: “Onlarda hem büyük günah, hem de insanlar için (bazı zahirî) yararlar vardır. Ama günahları yararlarından büyüktür.” Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “İhtiyaçtan arta kalanı.” Allah, size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.”

72 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, 3: 435.

73 “Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızı düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçersiniz değil mi?”

74 Murat Sarıçık, “Cahiliye Kumarı Meysir”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 1998, s. 53.

75 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1: 501; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 5: 333; Beyzâvî, *Envârü'l-tenzîl*, 1: 356; Hayreddin Karaman – Mustafa Çağrıncı – İbrahim Kâfi Dönmez – Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2. bs., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, 2: 338.

Bir put ve tapınak edinmek cahiliye Araplarının en temel gayelerindendi. “Put evleri” şeklinde tapınakların yanı sıra her evde bir put bulunuyordu. Buna gücü yetmeyenler Kâbe'nin ya da diğer tapınaklardan birinin önüne beğendiği bir taşı diker, sonra tapınağı tavaf eder gibi o taşı tavaf ederdi.⁷⁶ Fakat dünyada hiç kimse taşa taş olarak tâzimde bulunmamıştır. Puta tapan kişi, tanrının taşla vücutlaşmış olduğuna, dolayısıyla konuştuğu zaman taşla değil tanrıyla konuştuğuna inanmaktadır. Buna karşın Kur'ân-ı Kerîm, putperestlerin zanna⁷⁷, hayale ve atalarının rivayetlerine⁷⁸ dayanan bu inançlarına hiçbir değer vermez.⁷⁹ Aksine Kur'ân-ı Kerîm, putları “rics” olarak niteler ve puta tapmayı insanın inancını kirleten şeytânî bir eylem olarak değerlendirir.

2.2.4. Rics ve Fal Okları

el-Mâide 5/90 ayetinde geçen “وَالْأَزْلَامُ” bazı müfessirlerce cahiliye devrinde insanların yapacakları bir iş hakkında hayır mı şer mi olduğunu öğrenmek için kullandığı nasip okları olarak tefsir edilmiştir.⁸⁰ Cahiliye döneminde Araplar kendilerince önemli olan işleri yapmadan önce tahtadan yapılmış ince oklar (ezlâm) üzerine “yap” veya “yapma” yazarak bir torbaya koyar ve yaptıkları çekilişin sonucuna göre karar verirlerdi. Bu fal çekme işi, Kâbe'nin içindeki Hübel adlı putun yanında ya da kâhinlerle hakîmlerin huzurunda gerçekleşirdi. Fal okları çekmek, Allah'a mahsus olan gaybı bilme ve putlara ilahlık isnat etme gibi sakıncalar içerdiğinden yasaklanmıştır.⁸¹

el-Mâide 5/90'da zikredilen unsurların “şeytan işi birer pislik” şeklinde nitelenmesinin hikmeti, bunları işleyen kişilerin gerek kendilerine gerekse topluma verdikleri maddî ve mânevî zararlar göz önüne alınınca, daha iyi anlaşılmalıdır. Bir sonraki ayette belirtildiği üzere, bütün bunlar insanlar arasında düşmanlık ve kin salarak, ailevi ve toplumsal düzene ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan ciddi zararlar vermektedir.

76 Mustafa Çağrıç, “Arap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, 3: 319.

77 Bkz. Yûnus, 10/36 ve 66.

78 Bkz. Hûd, 11/62 ve 87.

79 Zülal Alışkan, “Kur'ân'da Put Ve Putlaştırma”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2003, s. 6-8.

80 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 5: 333; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 8: 157; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 2: 435.

81 Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 9: 309-314; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 7: 286-287; Mustafa Öz, “Ezlâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, 12: 67.

“Zarûriyyât” olarak nitelenen ve muhafazası zorunlu olan temel öğelerin⁸² zarar görmesine yol açacak her türlü tutumu İslâm yasaklanmıştır. el-Mâide 5/90 ile yasaklanan unsurlar da bu amaca yönelik olmalıdır. Zira kumar malın korunması ilkesine, puta tapmak dinin korunması ilkesine aykırıdır. İçki içmek ise, yukarıda açıklandığı üzere, bu unsurların tamamına zarar vermektedir.

2.3. Haram Kılınan Yiyeceklerin “Rics” Olması

el-En’âm 6/145⁸³ Kur’ân-ı Kerîm’de haram kılınan yiyeceklerin bildirildiği ayetlerden biridir ve burada domuz eti “rics” olarak nitelenmiştir. “Rics, müfessirlerce günah (ism veya fisk)⁸⁴ yahut kişiyi haktan uzaklaştıran şey olarak açıklanmıştır.⁸⁵

“فَائِنُهُ رِجْسٌ” ifadesi matuf ile matufun aleyh arasında bulunan itiraz cümlesidir ve necis/pis anlamında olup haramlık ifade etmektedir.⁸⁶ İslam hukukçuları, “rics” olmasından dolayı, domuz etinin maddî olarak da necis olduğunu söylemektedirler.⁸⁷

Günümüzde domuz eti yemenin sağlık açısından zararı ve pek çok hastalığa sebep olduğu da bilinmektedir.⁸⁸ Psikiyatrist Heinrich Hoffman’a (ö. 1894) göre alkollü içkiler gibi domuz eti de insanlarda bağımlılığa yol açabilir ve bundan kurtulanlar için domuz eti iğrenç ve tiksindiricidir.⁸⁹ Hoffman’ın bu ifadesi, domuz etinin “rics” olduğunu destekler niteliktedir.

Bazı ilim adamlarına göre domuz eti tüketen bireylerde şiddet ve taşkınlık eğilimi görülmektedir. Yine bazı uzmanlara göre domuz yağı E vitaminini yok etmekte, erkek ve kadındaki aşk duygusunu zayıflatmakta ve kısırlığa yol açmak-

82 Zarûriyyât: dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması.

83 قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِّغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلْيَأْنِ رَبِّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ “De ki: ‘Bana vahyolunan Kur’ân’da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir- ya da Allah’tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Fakat istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın kim bunlardan yeme zorunda kalırsa yiyebilir.’ Şüphesiz Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir.”

84 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 1: 595.

85 Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 3: 114.

86 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 9: 635; Neseî, *Medârikü't-tenzil*, 1: 545.

87 Asaf Ataseven - Mehmet Şener, “Domuz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994, 9: 508.

88 Asaf Ataseven, *Din ve Tıp Açısından Domuz Eti*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1987, s. 44-61.

89 Ataseven, *Din ve Tıp Açısından Domuz Eti*, s. 48.

tadır.⁹⁰ Tüm bu hususlar, domuzla ilgili dîni yasaklamanın hikmetlerinden sayılsa da yasağın sadece bunlara bağlı olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü içki konusunda da zikredildiği üzere, “haram kılma” taabbüdüdür ve dînen kesin olarak ortaya konan bir yasağın değişmesi söz konusu değildir.

İbn Abbâs ve Hz. Âişe'ye (r.a.) göre haram kılınan yiyecekler el-En'âm 6/145. ayetinde sayılan “meyte, kan, domuz eti ve fisk (Allah'tan başkası adına kesilen şey)” ile sınırlıdır, bunlardan başka hiçbir yiyecek haram değildir.⁹¹ Bazı müfessirler de bu görüşe katılmaktadır.⁹² el-Bakara 2/173'te⁹³ yine “إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ” buyrulurken bu dört madde zikredilmektedir. Burada “إِنَّمَا” lafzı hasr ifade eder. Yani el-En'âm 6/145'te açıklananlar dışında bir haram yoktur.⁹⁴ Fakat fakihler, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) evcil maymunlar, keskin dişli av hayvanları ve pençeli kuşlar gibi bazı hayvanların haram olduğunu bildiren hadislerinden dolayı, yasağı bu dört maddeyle sınırlandırmazlar.⁹⁵ Müfessirlerin bir kısmı da bu görüştedirler.⁹⁶

Yiyeceklerin “rics” olmasının dışında “habîs” (pis tabiatlı) olması da el-Mâide 5/4.⁹⁷ ayeti sebebiyle haram kılınış illetlerinden biri olarak kabul edilmiştir.⁹⁸ Günümüzde de bunların sağlığa zararları ortaya çıktıkça “rics” (pis tabiatlı/habîs) olan unsurların yasaklanmasının hikmetleri daha iyi anlaşılmaktadır. Fakat mesela pislik yiyen tavuğun yahut başka hayvanların yukarıda zikredilenlerde

90 Ataseven - Şener, “Domuz”, 9: 508.

91 Begavî, *Me'âlimü'l-tenzil*, 2: 138; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 1: 527-528.

92 Semerkandî, *Tefsîrü'l-Kur'an*, 1: 521.

93 “Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”

94 Râzî, bunlardan başka haram olan şeylerin de yine bu ayetin kapsamında olduğunu söyleyerek bunları tek tek açıklamaktadır. Örneğin bu ayette (el-En'âm 6/145) içkinin haramlığından bahsedilmez ama el-Mâide 5/90. ayetinde içki “rics” olarak vasıflandırılmış ve haram kılınmıştır. Burada da domuz etinin “rics” olduğu için haram kılındığı bildirildiğine göre, “rics” olan şeyler haram kılınmıştır denilebilir. Böylece iki ayet birbiriyle çelişmez. (Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 13: 219-222.)

95 Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 1: 528.

96 Semerkandî, *Tefsîrü'l-Kur'an*, 1: 521.

97 “(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: “Size temiz ve hoş olan şeyler, bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı. Onların sizin için tuttuklarından yiyin. Onu (av için) salarken üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir.”

98 Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî el-Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'an*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye, 1994), 2: 393.

olduğu gibi nassla haram kılınmaması, bunların haramlığında başka hususların dikkate alındığını göstermektedir. İslam’da bir şeyin haram kılınmasında onun iğrenç ve zararlı olmasının yanında, dînî siyaset de esastır. Allah’tan başkası adına kesilen hayvanların yenilmesinin haram kılınması gibi dînî siyaset gereği getirilen hükümler “taabbüdi”dir.⁹⁹ Ayet direkt olarak bazı yiyecekleri haram kılmıştır. Müslümanlar da Allah’ın emrine itaat etmek maksadıyla bu yasağa uymaktadır.

“Rics” Kavramının Manevî Pisliklerle İlişkisi

3.1. Darlık, Sıkıntı Hali Olarak Rics

Farklı birkaç ayette¹⁰⁰ benzer ifadelerle Allah’ın gönlünü İslam’a açtığı kim-selerden bahsetmekte olan Kur’ân-ı Kerîm, el-En’âm 6/125’te¹⁰¹ buna ek olarak dalalet düşenlerin yaşadığı sıkıntıyı tasvir etmiştir. Taberî’ye göre Allah Teâlâ kâfirlerin kalbinin aşırı darlığını betimlemek için ayette böyle misal getirir. Göğe çıkarken göğsü sıkışan kimse gibi kâfirin kalbi kendisine sıkıntı verir.¹⁰² Râzî’ye göre ise insan göğe çıkmakla sorumlu olsa, bu işin kendisine zor geleceği gibi kâfire de iman etmesi aynı şekilde zor gelir.¹⁰³

Taberî, kapsamlı bir ifadeyle, ayette geçen “الرَّجْسَ” kelimesinin pislik anlamında olduğunu ve onda bir hayır bulunmadığını, bunun da şeytanın sıfatı olduğunu söylemektedir.¹⁰⁴ Ebû Mansûr Muhammed el-Mâtürîdî (ö. 333/944), “rics”i lanet ve gazap şeklinde tefsir etmektedir.¹⁰⁵

Günümüz meal ve tefsirleri, ayetin “...onun göğsünü semada yükseliyormuş gibi daralmış, sıkıntılı yapar...” kısmında bir doğa olayından söz edildiğine değinerek bu konuya bilimsel bir açıklama getirmiştir. Bu tabiat kanununa göre, her yüz metre yükseldikçe hava basıncı bir derece düşer ve yüksekliğin artması oranında nefes almak zorlaşır. Hatta 20.000 metreyi geçince özel cihazlar olmadan insan nefes alamaz, ölür. Menfi duyguların etkisinde kalan insanların içinde

99 Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukukunda Ahkâm’ın Değişmesi*, İstanbul, İFAV Yayınları, 1990, s. 140.

100 Benzer ayetler için bkz. ez-Zümer, 39/22 ve el-Hucurât, 49/ 7.

101 فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأْتَمَّا بَصَعْدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ “Öyleyse Allah kimi Kendisine ulaştırmayı dilerse onun göğsünü yarar ve (Allah’a) teslim (İslâm’a) açar. Kimi dalâlette bırakmayı dilerse, onun göğsünü semada yükseliyormuş gibi daralmış, sıkıntılı yapar. Böylece Allah, mü’min olmayanların üzerine azap verir.”

102 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 9: 549.

103 Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 13: 183.

104 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 9: 553.

105 Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Şur’ân*, 1: 211.

bulunduğu psikolojik sıkıntıların ayette bu şekilde tasvir edilmiş olması dikkat çekicidir. Kötü niyet, kıskançlık, inatçılık, gurur gibi psikolojik sebeplerin etkisinde kalan kâfirler, duygularına yenilirler. Böylece yükseldikçe nefes almakta zorlananlar gibi İslam karşısında giderek artan bir sıkıntı duyarlar, İslam'dan bahsedilmesi canlarını sıkar, inat ve inkârlarının artmasına sebep olur.¹⁰⁶

3.2. Manevî Azap Anlamında Rics

“Rics”; el-A'râf 7/71; Yûnus 10/100; Sebe' 34/5 ve el-Câsiye 45/11 ayetlerinde azap manasındadır. Daha önce “Gökten İnen Azap” ve “Çeşitli Belalar” başlıklarıyla işlediğimiz ayetlerden farklı olarak, yukarıda saydığımız ayetlerde maddî olarak belirli bir azaptan bahsedilmemektedir. Bu sebeple onları farklı bir başlık altında ele alacağız.

el-A'râf 7/71.¹⁰⁷ ayetinde Hz. Hûd'un (a.s.) kavminin kendisine karşı gelmesi yüzünden başlarına gelecek olan azabın haberi verilmektedir. Müfessirler ayette geçen “rics”e; öfke ve gazap,¹⁰⁸ günah,¹⁰⁹ azap¹¹⁰ gibi farklı anlamlar vermişlerdir. Kurtûbî (ö. 671/1273) de “rics”e azap anlamı vermiştir ancak ona göre, burada küfrün aşırılığı sebebiyle kalbin perdelenmesi kastedilmektedir.¹¹¹

Râzî'ye göre bu lafızla kastedilenin azab-ı ilahi olması mümkün değildir. Çünkü ayette “عَصَبٌ” kelimesi azap anlamında kullanılmıştır. “رَجَسٌ” kelimesi de azap anlamında olursa o zaman ayette tekrar olur. el-Ahzâb 33/33. ayetine benzer şekilde, el-A'râf 7/71'deki “rics”in anlamı da yanlış inançlar ve kınanmış fiiller olmalıdır.¹¹² Ayetteki “rics” kavramı müfessirler tarafından kavmin üzerine inen manevî bir lanet¹¹³ putperestliğe ve inatçılığa ilişkin bir îma¹¹⁴ ya da Allah'ın,

106 Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu*, 2: 369.

107 قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِّن رَّبِّكُمْ رَجَسٌ وَعَصَبٌ أَتَجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ حُكْمٍ فَانتظروا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ “Hiç şüphesiz artık Rabbinizin azab ve öfkesini hak ettiniz. Allah'ın hiçbir delil indirmedeği, isimlerini de siz ve babalarınızın koyduğu putlar hakkında mı benimle tartışıyorsunuz? Bekleyin, doğrusu ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim” dedi.” el-A'râf, 7/71.

108 İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 6: 331.

109 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2: 45.

110 Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fi vücûhi't-te'vil*, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1983, 2: 88; Beyzâvî, *Envârü't-tenzil*, 1: 430; Neseî, *Medârikü't-tenzil*, 1: 579.

111 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 9: 265.

112 Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 14: 159.

113 Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997, 3: 362.

114 Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meâl – Tefsir*, trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, 6. bs., İstanbul, İşaret Yayınları, 2004, s. 285.

inkârcı ve isyancıları rahmetinden uzaklaştırıp onları alçaltması olarak da yorumlanmıştır.¹¹⁵

“Rics”in azap anlamında kullanıldığı bir başka ayet Yûnus 10/100.¹¹⁶ ayetidir. Müfessirler burada “rics”i günah,¹¹⁷ azab ve gazab,¹¹⁸ fesatçılık ve sapkınlık,¹¹⁹ küfür,¹²⁰ ihanet ya da azap¹²¹ azap yahut şeytan¹²² gibi farklı şekillerde tefsir etmişlerdir. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1361/1942) ve günümüzde bazı meal yazarları, “rics”e sözlük anlamıyla birlikte, inkâr ve isyan pisliği olarak anlam vermişlerdir.¹²³

Allah’ın dilediğini yaptırması, dilediğine hidayet vermesi Muhammed Esed’in (ö. 1992) dediği gibi ayetlerde¹²⁴ ortaya konan “Allah, kendisine karşı taahhütlerini bozan fâsıklardan başkasını yaptırılmaz” prensibiyle birlikte değerlendirilmelidir. Yoksa insanın “yoldan çıkması”, “kader”in keyfi bir sonucu değil, insanın kendi tutum ve eğilimlerinin bir sonucudur.¹²⁵

“Rics”in azap anlamında kullanıldığı bir diğer ayet Sebe’ 34/5¹²⁶ ayetidir. Burada Allah’ın ayetlerini geçersiz kılmaya çalışanlar için bir azap olduğu müjdelenmiştir. “Ayetleri hükümsüz bırakmak için çalışanlar”; Mekke müşrikleri,¹²⁷

115 Karaman, v.dğr., *Kur’ân Yolu*, 2: 546.

116 “Allah’ın izni olmadıkça, hiçbir *وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرُّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ* kimse iman edemez. Allah, azabı akıllarını (güzelce) kullanmayanlara verir.”

117 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2: 250.

118 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 12: 300.

119 İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, 7: 405.

120 Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 17: 168.

121 Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 255.

122 Neseî, *Medârikü’l-tenzîl*, 2: 43.

123 Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 4: 2747.

124 Allah, bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı örnek olarak vermekten çekinmez. İman edenler onun, Rablerinden (gelen) bir gerçek olduğunu bilirler. Küfre sapanlar ise, “Allah, örnek olarak bununla neyi kastetmiştir?” derler. (Allah) onunla birçoklarını yaptırır, birçoklarını da doğru yola iletir. Onunla ancak fâsıkları yaptırır. Onlar, Allah’a verdikleri sözü, pekiştirilmesinden sonra bozan, Allah’ın korunmasını emrettiği bağları (iman, akrabalık, beşerî ve ahlâkî bütün ilişkileri) koparan ve yeryüzünde bozgunculuk yapan kimselerdir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.” (el-Bakara, 2/26-27)

125 Esed, *Kur’an Mesajı*, s. 499.

126 *وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مِّن رَّجْحٍ أَلِيمٌ* “Âyetlerimizi geçersiz kılmak için yarışmasına çaba harcayanlar var ya; işte onlar için elem dolu, çok kötü bir azap vardır.”

127 “Ayetlerimiz hakkında (onları tesirsiz kılmak için) birbirlerini geri bırakıncasına yarışanlara gelince, işte bunlar, cehennemliklerdir.” (el-Hacc, 22/51); “Âyetlerimizi geçersiz kılmak için yarışanlar var ya, işte onlar azap için hazır bulundurulacaklar.” (Sebe’ 34/38).

Kuran ayetlerini yalanlayanlar,¹²⁸ Allah'ın yolundan alıkoymak ve peygamberlerini yalanlamak için çalışanlar¹²⁹ şeklinde tefsir edilmiştir.

Müfessirler, ayette geçen “ricz”i azabın bir çeşidi,¹³⁰ en kötü azap,¹³¹ tiksindirici, kötü ve iğrenç azap,¹³² iğrenç, şirk ve putlar,¹³³ çirkinlik veya çirkin davranış¹³⁴ şeklinde açıklamışlardır. İncelediğimiz diğer ayetlerde riczin (azabın) ne şekilde olduğu ile ilgili yorumlar mevcutken bu ayette konuya değinilmemiştir.

el-Câsiye 45/11.¹³⁵ ayeti Sebe' 34/5'e benzer şekilde, Allah'ın ayetlerini inkâr edenler için acı bir azap olduğunu bildirmektedir. “Rablerinin âyetlerini inkâr edenler”i, Sebe' 34/5'te olduğu gibi Mekke müşrikleri¹³⁶ şeklinde tefsir edenler olduğu gibi ayetin Nadir b. Haris ya da Ebû Cehil hakkında indiğini¹³⁷ söyleyenler de bulunmaktadır.

Bazı müfessirler, “رَجْزٌ” ifadesini “عَذَابٌ” kelimesinin sıfatı olarak “tiksendiren bir azap” diye izah ederken,¹³⁸ bazıları da “أَلِيمٌ” kelimesinin sıfatı olarak “azaplardan bir azap” şeklinde değerlendirmişlerdir.¹³⁹ Bazı müfessirler ise, “ricz”in azabın şiddetini ifade etmek için kullanıldığını ifade etmişlerdir.¹⁴⁰ Seyyid Kutub'a (ö. 1386/1966) göre azabın “şiddetli, tiksindirici” olarak tekrar tekrar söylenmesi, inkârcıların hak ettikleri azabı vurgulamak içindir.¹⁴¹

128 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 25: 242.

129 İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 11: 259; Duman, *Beyânü'l-Hak*, 2: 146.

130 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19: 213.

131 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 25: 242.

132 Seyyid b. Kutub b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 11. bs., Beyrut, Dârü's-Şuruk, 1985, 5: 2893.

133 Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 7: 261.

134 Esed, *Kur'an Mesajı*, s. 871.

135 “İşte bu (Kur'an) bir hidayettir. Rablerinin âyetlerini inkâr edenlere ise elem dolu çok kötü bir azap vardır.”

136 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 3: 835.

137 Derveze, *et-Tefsîrû'l-hadîs*, 4: 559.

138 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 21: 78.

139 Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 13: 323.

140 Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 27: 260-261; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 8: 439; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, 7: 3333.

141 Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 5: 3226.

3.3. Vesvese Anlamında Rics

Başından itibaren Bedir Savaşı'nı konu edinen el-Enfâl Suresi, 11.¹⁴² ayetinde de yine bu esnadaki bir hususa işaret etmektedir. Bu ayet, kavramın “رِجْز” lafzıyla, soyut bir anlam ifade ettiği tek ayettir.

Tefsirlerde anlatıldığına göre Bedir günü, Mekke müşrikleri Müslümanlardan önce Bedir kuyusuna ulaşmış ve orada konaklamıştı. Müslümanlar ise, su bulunmayan bir yerde konaklamaları sebebiyle bir gece ve bir gün boyunca abdestsiz hatta bazıları cünüp kalmışlardı. Bundan dolayı Şeytan, Müslümanlara: “Güya siz Allah'ın dostları-sınız. Oysa siz su bile bulamıyorsunuz da abdestsiz namaz kılıyorsunuz. Düşmanlarınız da saldırmak için sizin susuzluktan halsiz düşmeni-zini bekliyor.” diyerek vesvese veriyordu. Müşriklerin Müslümanlara oranla hem sayıca hem de silah bakımından üstün olması da onları tedirgin ediyordu. Müslümanlar, bundan dolayı üzüldüler, korktular ve uyuyamaz oldular. Allah, onları uykuya daldırarak sakinleşmelerini sağladı ve geceleyin yağmur yağdırdı. Böylece Müslümanlar, su ihtiyaçlarını giderdiler. Daha önce topuklarına kadar kuma batarlarken, yağmur sebebiyle ayaklarının altındaki kum sertleşti ve harekete elverişli hale geldi. İşte bu şekilde Allah onlara yardım etti, onların morallerini düzeltti ve şeytanın vesvesesini onlardan giderdi.¹⁴³

Ayetteki “رِجْز” lafzı, “رِجْس” şeklinde de okunmuştur.¹⁴⁴ Müfessirler, bu lafız ile ilgili şu görüşleri kabul etmişlerdir: ١. Bu sözden kasıt, Müslümanların ihtilam olmalarıdır. Çünkü bu, şeytanın bir vesvesesidir. ٢. Şeytanın, Müslümanların kalbine verdiği vesvesedir. ٣. Şeytanın, insanları sürekli davet ettiği her türlü günahıdır.¹⁴⁵

142 إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِّنْهُ وَيُنزِلُ عَلَيْكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُم رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ “Hani (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor; sizi temizlemek, sizden şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu.”

143 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2: 103-104; Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, 11: 62-68; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7: 30; Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 6: 180-181; Semerkandî, *Tefsîrü'l-Kur'ân*, 2: 9; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 147; Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15: 132; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl*, 1: 468; Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddîn el-İmâdî Ebüssuûd Efendi, *Tefsîru Ebüssuûd*, 4. bs., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1994, 4: 9; Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 4: 2375; Bilmen, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, 3: 1165; Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2: 145; Ateş, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, 3: 494.

144 Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 147.

145 Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 25: 133.

Çoğu müfessir, “ricz”i “vesvese” olarak değerlendirmiştir.¹⁴⁶ Râzî’ye göre ise, ayetteki “...sizi temizlemek için...” ifadesi “sizden cünüplüğü gidermek için” anlamındadır. Râzî, “...sizden şeytanın riczini gidermek için...” cümlesini ise, “uzuvlarınızdan meni kalıntılarını izale etmek için” şeklinde izah eder. Çünkü meni bizzat pis sayılan bir şeydir ve şeytanın murdarlığıdır.¹⁴⁷

“Ricz”in, bazı müfessirlerce herhangi bir delil getirmeden “Müslümanların ihtilam olmaları” şeklinde izah edilmesi tuhaf bir durumdur. Yaptığımız araştırmada, Suyûtî’nin; Taberânî (ö. 360/971) ve Dîneverî’nin kitaplarında yer aldığını söyleyerek eserinde zikrettiği, İbn Abbâs’tan rivayet edilen “Hiçbir peygamber ihtilâm olmamıştır. Zira ihtilâm, şeytandandır”¹⁴⁸ sözü dışında herhangi bir rivayete ulaşamadık. Sahih hadis kitaplarında da bu durumda olan kişiye gusül abdesti gerekip gerekmediğini bildiren rivayetler dışında, ihtilamın şeytanın bir pisliği olduğuna dair herhangi bir rivayete ulaşamadık. Bununla birlikte, ihtilam olmanın şeytânî değil normal insânî bir vasıf olduğu görüşündeyiz. İnsana bu yolla neslin nasıl çoğalacağı öğretilmiş, insanın nefsî arzuları bu yolla tatmin edilmiş ve zinaya sürüklenmesi engellenmiştir. Bu bakımdan ihtilam, şeytan ürünü değil, ilahi bir lütuf olarak değerlendirilebilir. Zaten müfessirlerce ayetin nüzul sebebi olarak zikredilen Bedir’de Müslümanların ihtilam olmaları rivayetine dikkat edilirse, Müslümanların sıkıntısı su bulamamaktan ibarettir, ihtilam olmaktan yahut şeytanın kendisine bir şey yaptığından şikâyet eden yoktur. Demek ki, bu durum sahabîler tarafından şeytan işi olarak algılanmamıştır.

Ayrıca Râzî’ye göre meni bizzat pis sayılan bir şeydir ve şeytanın murdarlığıdır. Fakat fıkihta madde olarak meninin pis sayılması, ihtilamın şeytandan olmasını gerektirmez. Eğer sadece meninin pis sayılması, bu durumun şeytani olmasını gerektirseydi, normal cinsel birleşmenin sonunda da meni görüldüğünden, aynı şekilde şeytani kabul edilmesi gerekirdi.

Ayetteki “...sizi temizlemek için...” ifadesinin; beden üzerinde oluşan maddî pislikten temizlenmek, cünüplükten temizlenmek ya da susuzluk yüzünden meydana gelen iç huzursuzluktan kurtulmak anlamlarında olabileceği söylenmiştir.¹⁴⁹

146 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 11: 66; İbn Kesir, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, 7: 32; Mâtürîdî, *Te’vilâtü’l-Kur’ân*, 6: 180; Begavî, *Me’âlimü’t-tenzil*, 2: 234; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 147; Neseî, *Medârikü’t-tenzil*, 1: 635; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 4: 2376; Bilmen, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, 3: 1165; Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 2: 145.

147 Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 25: 133-134.

148 Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfîî, *el-Hasâ’ işü’l-kübrâ*, Beyrut, Dârü’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1985, 1: 120.

149 Bayraklı, *Kur’an Tefsiri*, 7: 487-488.

3.4. Şahsiyet Kirliliği Anlamında Rics

Kur'ân-ı Kerim'e göre kendi menfaatleri için her şeyi yapabilecek olan münafıkların inançları da karakterleri de "rics"tir. et-Tevbe 9/95¹⁵⁰ ayeti, bir gerekçeleri olmaksızın Tebuk Seferine katılmayan ve yalan yere Allah adına yemin edip mazeretler ileri süren münafıklar hakkında nâzil olmuştur.

Ayette, münafıkların yemin ettikleri söylenmiş fakat yeminin konusu belirtilmemiştir. Bir görüşe göre onlar, cihada çıkacak gücü bulamadıklarına dair yemin etmişlerdir.¹⁵¹

İbn Abbâs'a göre "فَاعْرَضُوا عَنْهُمْ" ifadesiyle, bu münafıklarla konuşmak ve onlara selam vermek yasaklanmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v.) de "onlarla oturup kalkmayın." buyurmuştur. Onların "rics" olması, ayette onlardan yüz çevirmenin sebebi olarak zikredilmiştir. "Rics", onların içindeki ruhani pisliktir,¹⁵² onların içleri ve inançları pis ve necistir¹⁵³ ya da onlar pislik yapan kimselerdir, yaptıkları işler çok çirkindir.¹⁵⁴ Onlar, kendisinden kaçınmak gereken kokuşmuş bir şey gibi necistirler.¹⁵⁵ Münafık samimiyetsizdir, şahsiyetsiz ve dengesizdir. Kendi menfaati için her şeyi yapar. "Rics" olan, işte bu iğrenç tabiat ve kötü ahlakıdır.¹⁵⁶

3.5. Küfür Anlamında Rics

et-Tevbe 9/95'te olduğu gibi aynı surenin 125.¹⁵⁷ ayetinde yine münafıkların inançlarının "rics" olduğu bildirilmiştir. Ayetin nüzul sebebi ile ilgili özel bir rivayet bilinmemektedir fakat münafıklar, fırsat buldukları her zamanda nifak ve ifsad yönündeki tutumlarını sergilemekteydiler.¹⁵⁸

150 سَخِلْفُونَ بِآيَةِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِيُغَرَضُوا عَنْهُمْ فَاعْرَضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجَسُوا وَمَا أَوَاهُمْ جَزَاءَ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ "Yanlarına döndüğünüz zaman, kendilerini rahat bırakmanız için size Allah adıyla yemin edeceklerdir. Artık onların peşini bırakın. Çünkü onlar pistir. Kazandıklarının karşılığı olarak, varacakları yer de cehennemdir."

151 Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 16: 164; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 10: 337.

152 Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 16: 164.

153 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7: 267.

154 Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 10: 337.

155 Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 3: 487.

156 Ali Özek – Hayreddin Karaman – Ali Turgut – Mustafa Çağrırcı – İbrahim Kâfi Dönmez – Sadrettin Gümüş, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, s. 201.

157 وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ "Kalplerinde hastalık olanların ise, pisliklerine pislik katmış (küfürlerini artırmış), böylece kâfir olarak ölüp gitmişlerdir."

158 Derveze, *et-Tefsîrü'l-ğadîs*, 9: 566.

Ayette geçen “kalplerinde hastalık olanlar”, Kur'an-ı Kerim hakkında şüphe duyanlar yani münafıklar şeklinde tefsir edilmiştir. Âlimler “rics”e; günah, küfür¹⁵⁹, sapıklık¹⁶⁰, pislik ve murdarlık¹⁶¹ anlamı vermişlerdir. “Küfür”, mânevî bir pislik olduğu için ona “rics” denilmiştir.¹⁶² Râzî'ye göre “rics”, batıl inançlar ya da kötü huylardır. “Kalplerinde hastalık bulunanlar” ifadesinden, ruhun da hastalığının bulunduğu anlaşılmalıdır. Ruhun hastalığı ise küfür ve kötü huydur.¹⁶³ İsmâil Hakki Bursevî (ö. 1137/1725) de “rics”i küfür, batıl inanç ve kötü ahlak şeklinde izah eder. Ona göre “rics” aklen kötü olan şeydir.¹⁶⁴ İbn Kesîr'e (ö. 774/1373) göre “rics”, şüphe ve şektir. Münafıkların talihsizliklerinden biri, kalpleri hidayete götüren şeylerin onlar için dalalet sebebi olmasıdır. Bu, normalde kendisiyle beslenen bir besinin, sağlığı bozuk bir kişiye verildiğinde o kişinin durumunun daha da kötüleşmesine benzemektedir.¹⁶⁵

3.6. Yasaklanan Fiiller ve Rics

Allah'tan başka ilahlar edinmek/puta tapmak tevhid inancının bozulması ve kirlenmesidir yani “rics”tir. el-Hacc 22/30. ayeti,¹⁶⁶ Allah'ın hükümlerine itaat etmeyi ve putlara tapmaktan sakınmayı emretmektedir. Ayette genel olarak Allah'ın haram kıldığı şeylerin tümünün kastedildiğini kabul eden müfessirler olduğu gibi¹⁶⁷ ayetteki “haramlar”ın, bu surenin 26-29. ayetlerinde¹⁶⁸ bildirilen hac ile

159 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 2: 204; Zemahşerî, *Keşşâf*, 2: 222; Beyzâvî, *Envârü'l-tenzîl*, 1: 526.

160 Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 2. bs., Beyrut, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbûât, 1973, 9: 410.

161 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 12: 90.

162 Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, 3: 1352.

163 Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, 16: 232.

164 Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 3: 40.

165 İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 7: 322.

166 *ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظَمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأَجَلْتُ لَكُمْ الْأَنْعَامَ إِلَّا مَا يُبْتَلَىٰ عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ* “Bu böyle. Kim Allah'ın hükümlerine saygı gösterirse, bu, Rabbi katında kendisi için bir hayırdır. Haramlığı size okunanların (bildirilenlerin) dışında bütün hayvanlar size helâl kılındı. Artık putlara tapma pislighinden kaçının, yalan sözden kaçının.”

167 Derveze, *et-Tefsîrü'l-ğadîs*, 6: 44.

168 “Hani biz İbrâhîm'e, Kâbe'nin yerini, “Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle” diye belirlemiştik. İnsanlar arasında hacca ilan et ki, gerek yaya olarak ve gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler. Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde (onları kurban ederken) Allah'ın adını anınsınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yedirin. Sonra kirlerinizi gidirin, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler.”

İlgili yasaklar ve emirler olduğunu söyleyenler de vardır.¹⁶⁹ Dolayısıyla bu ayetler rics kapsamına girmektedir.

3.6.1. Putlar ve Rics

Ayette “فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ” (Artık pislik olan o putlardan kaçınınız) ifadesi ile putların kendileri rics/pislik olarak nitelenmiştir. Allah’ın putları “rics” olarak nitelenmesi, onları tahkir etmek ve hafife almak içindir. “مِنَ الْأَوْثَانِ” ifadesi, kendinden önceki rics kelimesinin beyanı ve temyizidir.¹⁷⁰ Bu nedenle ifadeye, “Pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durunuz.” anlamı verilmiştir.¹⁷¹ Burada kastedilen “pislik” putlardır. et-Tevbe 9/28’de¹⁷² ise bizzat müşrikler necis/pislik olarak nitelenmiştir.

Esed’e göre, “putlar”, sadece sahte tanrıları simgeleyen somut imajlara değil, asılsız inanç ve uygulamalarla veya sahte değerlere “bağlanma” eğilimiyle bir arada düşünülebilen her şeye işaret etmektedir. Bu yüzden, hemen ardından “her türlü asılsız sözden” kaçınma emri gelmektedir.¹⁷³

el-Mâide 5/90’da da belirtildiği üzere, puta tapmak, “zarûriyyât” olarak tavsif edilen temel unsurlardan¹⁷⁴ dinin korunması prensibine aykırıdır.

3.6.2. Yalan Söz ve Rics

Mukâtil b. Süleymân (ö. 150/767), çeşitli kabilelerin söyledikleri telbiyelere yer vermekte ve el-Hacc 22/30’da geçen “yalan söz”ün bu şekilde telbiye getirirken Allah’a şirik koşmak olduğunu ifade etmektedir.¹⁷⁵

Taberî’ye göre de “yalan söz” şirkettir.¹⁷⁶ Çünkü müşrikler, ez-Zümer 39/3.¹⁷⁷ ayetinde buyrulduğu üzere, “kendilerini Allah’a daha çok yaklaştırsın diye” putlara taptıklarını iddia ediyorlardı ve mezkûr ayette onların bu sözünü yalanlanmıştı.

169 Bayraklı, *Kur’ân Tefsiri*, 13: 75.

170 Râzî, *Mefâtihu’l-ğayb*, 23: 31.

171 İbn Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, 10: 51.

172 “Ey iman edenler! Allah’a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir...”

173 Esed, *Kur’an Mesajı*, s. 675.

174 Zarûriyyât: dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması.

175 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 3: 124-125.

176 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 16: 536.

177 “İyi bilin ki, halis din yalnız Allah’ındır. O’nu bırakıp da başka dostlar edinenler, “Biz onlara sadece, bizi Allah’a daha çok yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz” diyorlar. Şüphesiz Allah, ayrılığa düştükleri şeyler konusunda aralarında hüküm verecektir. Şüphesiz Allah, yalancı ve nankör olanları doğru yola iletmez.”

Yine onlar, meleklerin “Allah’ın kızları” olduğuna inanıyordu¹⁷⁸ ve bu sözler Allah’a iftira etmekten başka bir şey değildir. İşte “...Artık putlara tapma pisliğinden kaçın, yalan sözden kaçın.” ayetinde¹⁷⁹ bahsedilen yalan söz budur.¹⁸⁰

Bir başka görüşe göre “pislik olan o putlardan kaçın” cümlesinden hemen sonra “yalan sözden kaçın” denmesi, puta tapmanın, yalancılığın başı olması sebebiyledir. Çünkü müşrik, putun kendisine tapılmayı hak ettiğini zanneder. Sanki ayette şöyle denilmiştir: “Yalanın başı olan puta tapmaktan uzak durun ve yalan sözlerin tamamından kaçın.”¹⁸¹

Allah’ın varlığına, sıfatlarına ve haklarına ortaklar koşmak; kendi kafasına göre haram ve helalleri belirlemek; küfre götüren her türlü batıl inanç, her türlü yalancı şahitlik, yalan ve iftira, “yalan söz”ün kapsamına girmektedir. Bunların tamamından kaçınmak gerekir.¹⁸²

3.7. Kusur/Günah Anlamında Rics

Allah Teâlâ, üstün bir ahlaka sahip olan¹⁸³ Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ev halkının da O’nun (s.a.v.) gibi mümtaz olmasını dilemiştir. Bu sebeple el-Ahzâb 33/33’te¹⁸⁴ ehl-i beyte hitaben emirler yer almakta ve onların itibarına gelecek en ufak bir leke “rics” olarak nitelenmektedir. Burada rics, Hz. Peygamber’in aile efradının saygınlığına halel getirecek her türlü davranış olarak değerlendirilebilir.

3.7.1. Tesettür ve Rics

Ahzab suresi 32. Ayette Hz. Peygamber’in (s.a.v.) eşlerine hitap edilmiştir. Aynı surenin 33. Ayetinde ise hitap “**أَهْلَ الْبَيْتِ**” (ehl-i beyt/ev halkı) şeklindedir. Ayette “**لَا تَبْرَحْنَ**” ifadesiyle, peygamber hanımlarına örtünmek emredilmiştir. Teberrüc, kadının başından örtüyü çıkarması, küpelerinin ve gerdanlığının görün-

178 “Rabbizin erkek çocukları size seçip-ayırda da kendisine meleklerden kız çocukları mı edindi? Gerçekten çok büyük bir söz söylüyorsunuz” (el-İsrâ, 17/40). Benzer ayetler için bkz. en-Necm, 53/21 ve 27; es-Sâffât, 37/151-154.

179 el-Hacc, 22/30.

180 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 16: 535.

181 Bursevî, *Rûhu’l-beyân*, 6: 30.

182 Ömer Çelik, *Hakk’ın Daveti Kur’an-ı Kerim: Meâli ve Tefsiri*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2013, 3: 424.

183 Bkz. el-Kalem, 68/4.

184 **قَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا** “Evlerinizde oturun. Önceki cahiliye dönemi kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin. Allah’a ve Rasûlüne itaat edin. Ey Peygamber’in ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”

mesidir.¹⁸⁵ Bu ayet, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşlerine mahsus olarak tesettürlle birlikte yabancı erkeğe hiç görünmemeyi de farz kılmıştır.¹⁸⁶

el-Ahzâb 33/33'te peygamber eşlerine “açılıp saçılmayın” diye emredilmiş olması onları “rics”ten yani ırz ve haysiyeti lekeleyecek olan günaha¹⁸⁷ korumayı amaçlamaktadır. Nitekim örtünmeyi farz kılan ayette tüm müminlere ırzlarını korumaları emredilmektedir.¹⁸⁸ Yine hicâb ayeti olarak bilinen el-Ahzâb 33/53'ün¹⁸⁹ nüzul sebebi olarak zikredilen rivayette Hz. Ömer'in (r.a.): “Ey Allah'ın Rasûlü, iyi-kötü birçok insan seni ziyaret ediyor. Hanımlarına örtünmelerini emretsen.” demesi¹⁹⁰ Peygamber eşlerinin haysiyetlerini her türlü iftira ve kötü sözden muhafaza etmeyi hedeflemektedir.

Ayette zikredilen “الْجَاهِلِيَّةُ الْأُولَى” (ilk cahiliye dönemi) lafzının hangi dönemi kastettiği ihtilafıdır. Müfessirlere göre bu dönem; Hz. Âdem (a.s.) ile Hz. Nûh (a.s.) arasındaki dönem, Hz. İdris (a.s.) ile Hz. Nûh (a.s.) arasındaki dönem, Hz. İbrâhîm'in (a.s.) doğduğu zaman, Hz. Dâvûd (a.s.) ile Hz. Süleymân (a.s.) dönemi ya da Hz. İsâ(a.s.) ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasındaki dönem olabilir.¹⁹¹ Ancak “cahiliye”nin İslam'dan önceki dönem olduğu kabul edilmektedir.¹⁹²

“Evlerinizde oturun.” emri nedeniyle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eşlerinden Sevde'nin (r.a.), Hz. Ömer (r.a.) zamanında cenazesi evinden çıkarılana kadar

185 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 3: 488.

186 Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 3891.

187 Ebüssuûd Efendi, *Tefsîru Ebüssuûd*, 7: 103; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, 7: 171.

188 “Mü'min erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihdir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır. Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zînet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından yahut babalarından yahut kocalarının babalarından yahut oğullarından, yahut üvey oğullarından, yahut erkek kardeşlerinden, yahut erkek kardeşlerinin oğullarından, yahut kız kardeşlerinin oğullarından, yahut müslüman kadınlardan, yahut sahip oldukları kölelerden, yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden, yahut da henüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü'minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!” (en-Nûr, 24/30-31.)

189 “...Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Böyle davranmanız hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temizdir...” (el-Ahzâb, 33/53.)

190 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19: 164.

191 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19: 100; Begavî, *Me'âlimü't-tenzil*, 3: 528; Ebüssuûd Efendi, *Tefsîru Ebüssuûd*, 7: 102-103.

192 Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 4: 369; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 6: 3890; Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu*, 4: 382; Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7: 162.

namaz, hac ve umre için dahi odasından dışarı adım atmadığı rivâyet edilmiştir.¹⁹³ Ancak nasllara bakıldığında bu emrin istisnaları bulunduğu görülmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) “İhtiyacınız için dışarı çıkmanıza izin verildi.” buyurmuştur.¹⁹⁴

Müfessirler, “الرِّجْسَ” ifadesine şirk, günah, şeytan, şüphe, isyan,¹⁹⁵ ırz ve hay-siyeti lekeleyecek olan günah¹⁹⁶, şeytani vesvese ve mânevî eksiklik¹⁹⁷ anlamlarını vermişlerdir. Allah'ın bu ayette ehl-i beyte yasakladığı, günah olan fillerdir.¹⁹⁸ İçinde necasetin, maddî ve mânevî pisliğin, günahın bulunduğu her şey “rics”tir.¹⁹⁹ “...Allah”, sizden ancak günah kirini gidermek...” ifadesi, “günahlarınızı siler” manasında, “...sizi tertemiz yapmak istiyor.” ifadesi ise, “size şeref elbisesi giydirir manasındadır.²⁰⁰

3.7.2. Namaz ve Rics

Enes b. Malik'ten (r.a.) gelen bir rivayette Hz. Peygamber'in (s.a.v.) altı ay sabah namazına Hz. Fâtıma'nın (r.a.) kapısından geçerek gittiği, oradan geçerken: “Ey ehl-i beyt, namaz.” dediği ve el-Ahzâb 33/33. ayetini okuduğu anlatılmaktadır.²⁰¹ Bu rivayetle birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Gerçekten kişi ile şirk ve küfür arasında namazı terk etmek vardır.”²⁰² hadisi göz önünde bulundurulursa konunun “rics” ile bağlantısı anlaşılmış olacaktır. Zira daha önce el-Mâide 5/90, el-Hacc 22/30'da bahsedildiği üzere şirk (puta tapmak), rics olarak nitelenmektedir. Mezkûr hadis ise namazın kişiyi şirk ve küfürden koruduğunu bildirmektedir. Demek ki, namaz kılmamak, “rics”e düşme tehlikesini doğurmaktadır.

3.8. Şirk Anlamında Rics

el-Hacc 22/30. ayetinde putları “rics” olarak niteleyen Kur'an-ı Kerim, el-Müddessir 74/5.²⁰³ ayetinde şirkten uzak durmayı emretmektedir. Burada müfessirlerin şirk anlamı verdiği ifade “rucz” lafzıdır. Bu ayet, kavramın “رُجْزٌ” şek-

193 Bursavî, *Rûhu'l-beyân*, 7: 170; Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerim*, 4: 103.

194 Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, 7: 162.

195 İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr*, 6: 381.

196 Ebüssuûd Efendi, *Tefsîru Ebüssuûd*, 7: 103; Bursavî, *Rûhu'l-beyân*, 7: 171.

197 Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlîsi ve Tefsiri*, 5: 2806.

198 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 3: 488-489.

199 Derzeze, *et-Tefsîrü'l-hadîs*, 7: 375.

200 Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 25: 209.

201 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 19: 102.

202 Müslim, *İmân*, 134.

203 وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ “Şirkten uzak dur.”

linde, râ harfinin ötreyle geldiği tek ayettir. Kıraat âlimleri kelimedeki, râ harfini üç hareke ile de okumuşlardır.²⁰⁴

Elimizdeki Mushaflarda gördüğümüz şekliyle kelime, râ harfinin ötreli okunmasıyla (rucz); günah, kötülük, put, heykel, putlara ibadet etmek, şirk, azap ve şeytan manasındadır.²⁰⁵ Buna göre ihtiva ettiği manaya gelecek olursak, “rucz”, özel olarak “rucz” diye adlandırılan bir putun ismi veya hakiki imanın karşısında yer alan her türlü düşünce biçimi olabilir.²⁰⁶

Mukâtil b. Süleymân, ayetteki “الرُّجْزُ”u put olarak tefsir etmiştir. Ona göre “put”tan kasıt, Kâbe’nin yakınında bulunan Îsâf ve Nâile isimli iki puttur. Ayette, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) bu iki puttan uzak durması emredilmiştir.²⁰⁷ Yine, müşriklerin Hz. Peygamber’e (s.a.v.): “Eğer ellerini bu putların yüzüne sürersen sana iman ederiz.” dedikleri ve ayetin bunu yapmaktan Hz. Peygamber’i (s.a.v.) menettiği ifade edilmiştir.²⁰⁸

İbn Zeyd, İbn Abbâs, Mucâhid, Katâde, Süddî, İkrime ve Zührî de “rucz”u put olarak açıklamıştır.²⁰⁹ Ayette “rucz” kelimesi ile putlar, rucz denen hastalığa tutulan develere benzetilmiştir. Hastalığa yakalanan develerin hastalığın verdiği ağrı sebebiyle hareket edememeleri gibi putlar da hareketsizdir.²¹⁰ Bu ayet de yine, el-Mâide 5/90 ve el-Hacc 22/30’da bahsedildiği gibi putlara tapmak, muhafazası zorunlu olan temel öğelerden²¹¹ biri olan dinin korunması esasına aykırıdır.

Bazı âlimler, “rucz”un “azab” yahut “azaba uğramayı gerektiren davranışlar” anlamında olduğunu söyleyerek ve el-A’râf 7/134.²¹² ayetini buna delil göstermektedirler. Bu görüşe göre, şeytanın tuzakları da azaba sebep olduğu için “rucz”

204 Taberî, *Câmi’u’l-beyân*, 23: 410; Begavî, *Me’âlimü’l-tenzil*, 4: 413; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, 8: 401; Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 30: 193; Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 21: 365-366.

205 İbn Kesîr, *Tefsîrû’l-Kur’âni’l-Azîm*, 14: 178; Begavî, *Me’âlimü’l-tenzil*, 4: 413; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, 8: 402; Râzî, *Mefâtîhu’l-ğayb*, 30: 193; Duman, *Beyânü’l-Hak*, 1: 43.

206 Abdullah Yusuf Ali, *The Holy Qur’an: Text, Translation and Commentary*, Brentwood, Amana Corporation, 1989, s. 1557.

207 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 4: 490.

208 Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*, 16: 236.

209 İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr*, 8: 401.

210 Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 4: 490.

211 Zarûriyyât: dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması.

212 “Üzerlerine azap çökünce, ‘Ey Mûsâ! Rabbinin sana verdiği söz uyarınca bizim için dua et. Eğer azabı üzerimizden kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve İsrâiloğulları’nı seninle birlikte elbette göndereceğiz’ dediler.”

olarak adlandırılmıştır. O zaman ayetin manası “Sonucu azap olan işleri terk et.” şeklinde olmalıdır.²¹³

Bazı âlimlerse, “rucz” a sözlükte olduğu gibi “pislik” anlamı vermektedir. Bu “pislik”ten kasıt; inanç, ahlak, amel, beden ve yaşantıdaki pisliktir. Buradan hem maddî hem mânevî her türlü pislik anlaşılmalıdır.²¹⁴ Bir başka görüşe göre, “rucz”, çirkin ve kötü olan şeylerdir ve ayette, “sefihlikten, bütün çirkin ve kötü şeylerden” uzak durmak, yani müşriklerin huyları gibi davranmamak emredilmiştir. Bu anlam, bir önceki ayete²¹⁵ “huyunu güzelleştir” anlamı verenlerin yorumuna da uygundur.²¹⁶

Sonuç ve Değerlendirme

“Rics” kavramını analiz ettiğimiz çalışmamızda kavramın sözlük ve terim anlamlarını inceledikten sonra, “rics”in Kur'an-ı Kerim'de yer aldığı ayetleri tespit ettik. Araştırmamıza konu olan ayetleri doğru anlamak için klasik ve çağdaş, pek çok müfessirin tefsirine başvurduk. Kavramı; kullanım şekilleri, anlamları, nüzul sebebi, ayetlerin muhatapları gibi birçok açıdan ele almaya çalıştık. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, “rics” kavramına Kur'an-ı Kerim'de çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Maddî ve mânevî azap, pislik, küfür, şirk, put, günah ve vesvese bu anlamlardan bazılarıdır.

Kur'an-ı Kerim'de “rics” olarak nitelenen madde ve davranışlar, kişileri azaba sürüklemelerinden ötürü bu şekilde adlandırılmıştır ve bu “rics/azap”, insanların kendi kazanımlarının sonucudur.

Allah'ın putları “rics” olarak vasıflandırması, onları tahkir etmek ve hafife almak içindir. Küfür ve şirkin, iğrenç ve çirkin anlamındaki “rics” kelimesiyle ifade edilmesi, bunların pislik ve çirkinliğin sembolü olmasından dolayıdır. Münafıkların “rics” olması, onlardan yüz çevirme sebebidir. “Rics”, münafıkların içindeki mânevî kirdir, onların içleri ve inançları pistir, dolayısıyla onlardan uzak durmak lazım gelir.

213 Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, 16: 236; Semerkandî, *Tefsirü'l-Kur'an*, 3: 420; Zemahşerî, *Keşşâf*, 4: 181; Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 30: 193; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 21: 365; Seyyid Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, 6: 3755; Bilmen, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, 8: 3885.

214 Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'an*, 6: 470; Karaman, v.dğr., *Kur'an Yolu*, 5: 494; Çelik, *Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerim*, 5: 283.

215 وَتِيَابِكَ فَطَهَّرْ “Elbiseni temiz tut/Nefsini arındır.”

216 Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, 30: 193.

“Rics”in pratik hayattaki konumunu tespit etmek için burada dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması maddeleriyle özetlenen “zarûriyyât”ı hatırlamak yerinde olacaktır. Yukarıda da geçtiği üzere zarûriyyât, İslam âlimleri tarafından dünya ve ahiret saadetine erişmek için toplum ve bireyler açısından vazgeçilmez olan unsurlar ve bunların korunması ile elde edilen yararlar şeklinde tanımlanmaktadır. Bu temel unsurlara zarar verecek olan her türlü tutum ve davranış yasaklanmıştır. Kur’ân’da “rics”in bu korunması gereken unsurları olumsuz yönde etkileyen, insanın fitratını bozan ya da insanı sırat-ı müstakimden uzaklaştıran fiiller için kullanıldığı görülmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm, maddî ve mânevî temizliğin/safliğin önemini vurgularken özellikle inanç bakımından halis olmayı övmekte ve araştırmamıza konu olan ayetlerde “rics”ten sakınmayı tavsiye etmektedir.

Çalışma boyunca rics, ricz ve rucz ile daha ziyade dünyevî ceza, azap ve hususların kast edildiği görülmüştür. Topluluk olarak ise Lût ve Hûd kavmi, Firavun ve ahali ile İsrâiloğulları muhatap alınmış, bu eski kavimlere yaptıkları kötülük- lere karşılık verilen dünyevî cezalar söz konusu edilmiştir. Aşağıdaki tabloda bu hususlar detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 3

Sure	Ayet	Muhatap	Suç/Konu	Ceza/Konu	Maddî/ Mânevî	Dünyevî/ Uhrevî
Ankebut	34	Lût Kavmi	Eşcinsellik	Gökten gelen ilahi ceza	Maddî	Dünyevî
A’raf	71	Hûd Kavmi	Peygambere karşı çıkmak	İlahi ceza	Maddî	Dünyevî
A’raf	134-135	Firavun’un kavmi	İman edeceklerine dair sözlerinde durmamak	Tufan, çekirge, haşerat, kurbağa ve kanla cezalandırmak	Maddî	Dünyevî
Bakara	59	İsrâiloğulları	Allah’ın söylediği sözü değiştirmek	Gökten gelen ilahi ceza	Maddî	Dünyevî
A’raf	162	İsrâiloğulları	Allah’ın söylediği sözü değiştirmek	Gökten gelen ilahi ceza	Maddî	Dünyevî

En'am	125	Mekkeli Müşrikler	İman etmeme	Göğüs daralması/ Nefes darlığı	Maddî	Dünyevî
Yunus	100	Mekkeli Müşrikler	Aklını kullanmamak	İlahi ceza	Mânevî	Dünyevî
Sebe	5	Mekkeli Müşrikler	Ayetlere karşı gelmek	İlahi azap	Maddî	Uhrevî
Casiye	11	Mekkeli Müşrikler	Ayetleri inkâr etmek	İlahi azap	Maddî	Uhrevî
Tevbe	95	Münafıklar	Tebük Seferine katılmama	Pislik olmak	Mânevî	Dünyevî
Tevbe	125	Münâfıklar	Kalplerinde hastalık bulunmak	Hastalıklarının arttırılması	Mânevî	Dünyevî
Maide	90	Müminler	Haram kılmak	İçki, kumar vesairenin haram kılınması	Maddî	Dünyevî
Hac	30	Müminler	Putlar	Putlardan sakınmak	Maddî	Dünyevî
Enfal	11	Müminler	Şeytanın dürtmeleri	Şeytanın dürtmelerinden kurtarmak	Mânevî	Dünyevî
Ahzap	33	Hz. Peygamber'in Eşleri	İzzetlerini lekeleyici davranışlar	Bunlardan arındırmak	Mânevî	Dünyevî
En'am	145	Hz. Peygamber ve Müminler	Domuz	Domuzun haram kılınması	Maddî	Dünyevî
Müddessir	5	Hz. Peygamber	Putlar	Putlardan sakınmak	Maddî	Dünyevî

Görüldüğü gibi eski kavimler yanında Mekkeli müşrikler, münafıklar, müminler, Hz. Peygamber'in eşleri ve Hz. Peygamber'in bizzat kendisi muhatap olarak alınmıştır. Rics, ricz ve rucz ile ifade edilen hususlar ve bunlara karşılık verilen cezalar da yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere eşcinsel davranışlardan, inkara, peygamberleri dinlememe, savaşa katılmamak için yalan bahaneler ile ri sürme, aklını kullanmama, içki, kumar, domuz eti gibi bazı yiyecek, içecek ve oyunların haram kılınması gibi hususlardır. Bunları işleyenlere gökten ilahi

azap yağmış, kalplerindeki hastalıklar artmıştır. Bu cezaların bir kısmı mânevî ise de çoğunluğu maddîdir ve dünya hayatında gerçekleşmiştir.

Çalışmada özellikle “rics” ve “ricz” şeklindeki kullanımların arasında herhangi bir fark olup olmadığına da bakılmıştır; mesela bunlardan biri önceki kavimler hakkında kullanılmışken, diğeri Hz. Peygamber’in ümmeti için kullanılmış olabilir mi? Biriyle maddî, diğeriyle mânevî hususlar kast edilmiş olabilir mi? Rics dünya hayatıyla ilgili hususları ifade ediyorken, ricz uhrevî hayatla ilgili cezaları anlatıyor olabilir mi veya bunun tersi söz konusu mu? Fakat bunların ayrı bağlamlarda kullanıldığını söylemeyi mümkün kılacak bir durum tespit edilmemiştir.

Bu çalışmada da görüldüğü gibi Kur’an kavramlarını kullanırken onları geçtiği kontekst içinde anlayıp değerlendirmek gerekir. Bu yaklaşım, ayetleri daha doğru ve sağlıklı anlamayı sağlayacaktır.

Burada Allah Teâla rics kavramı üzerinden inanca, ibadete ve ahlaka zarar verecek davranışlardan sakındırmaktadır. Bundan, itikadi, ameli ve ahlaki yönden sıkıntıya sokacak diğeri her türlü davranıştan da uzak durmak gerektiği şeklinde bir ders çıkarmak da mümkündür.

Kaynakça

Abdülbâkî, Muhammed Fuâd b. Abdilbâkî b. Sâlih el-Mısrî, “Rics”, *el-Mu‘cemü'l-müfehres li-elfâzi'l-Şur‘âni'l-Kerîm*, İstanbul, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, 1402/1982.

Alışkan, Zülal, “Kur'an'da Put ve Putlaştırma”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2003.

Ataseven, Asaf, *Din ve Tıp Açısından Domuz Eti*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1987.

Ataseven, Asaf - Şener, Mehmet, “Domuz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1994.

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1997.

Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, İstanbul, Bayraklı Yayınları, 2003.

el-Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ', *Tefsîrû'l-Begavî: Me'âlimü't-tenzîl*, thk. Hâlid Abdurrahmân, 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Ma'rife, 1987.

el-Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, İstanbul, Şems Matbaası, 1884.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerîm'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, İstanbul, Bilmen Yayınevi, 1964.

Bursevî, İsmâil Hakkı, *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Şur'ân*, İstanbul, Mektebetu Eser/Eser Kitabevi, 1969.

El-Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut, Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, 1994.

el-Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd, “Rics”, *es-Sihâh tâcü'l-luğa ve sıhâhi'l-Arabîyye*, thk. Ahmed Abdülğafûr Attâr, 3, Beyrut, Dârü'l-İlm Li'l-Melayin, 1411/1990.

Çağrı, Mustafa, “Arap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 3, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Çelik, Ömer, *Hakk'ın Daveti Kur'an-ı Kerim: Meâli ve Tefsiri*, İstanbul, Erkam Yayınları, 2013.

Derveze, Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş, *et-Tefsîrû'l-hadîs: Tertîbü's-suver hasebü'n-nüzûl*, 2. bs., Beyrut, Dârü'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2000.

Dönmez, İbrahim Kâfi, “Maslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.

Duman, Zeki, *Beyânü'l-Hak: (Kur'an-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Ankara, Fecr Yayınları, 2006.

Ebüs-suûd Efendi, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddîn el-İmâdî. *Tefsîru Ebüssuûd*. 4. bs., Beyrut, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1994.

Erdoğan, Mehmet, *İslâm Hukukunda Ahkâm'ın Değişmesi*, İstanbul, İFAV Yayınları, 1990.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı: Meâl – Tefsir*, trc. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk. 6. bs., İstanbul, İşaret Yayınları, 2004.

Fehd, Tefvik, “Meysir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 29, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

el-Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed, “Ricz”, *el-Kâmûsü'l-muhîd*, 3. bs., Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1413/1993.

Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, “Rics”, *Tertîbu Kitâbi'l-Ayn*, thk. Mehdi Mahzûmî, İbrâhîm Samerrâî, tashîh Esad Tayyib, 1, Kum, İntişarat-ı Usve, 1414/1993.

İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Fâris b. Zekeriyâ b. Muhammed er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî, “Ricz”, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, 2. bs., 2, Kâhire, Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1390/1970.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-Azîm*, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed v.dğr., Kahire, Müessesetu Kurtubâ ve Mektebetü'l-Evlâdi's-Şeyh li't-Türâs, 2000.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Zâdü'l-mesîr fi 'ilmi't-tefsîr*, 4. bs., Beyrut, el-Mektebü'l-İslâmî, 1987.

Kanar, Mehmet, “Rics”, *Arapça-Türkçe Sözlük*, İstanbul, Say Yayınları, 2009.

Karagöz, İsmail, *Sigara, Alkol, Uyuşturucu Zararları ve Dini Hükmü*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.

Karaman, Fikret – Karagöz, İsmail – Paçacı, İbrahim – Canbulat, Mehmet – Gelişgen, Ahmet – Ural, İbrahim, “Rics”, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Karaman, Hayreddin – Çağrııcı, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kâfi – Gümüş, Sadrettin, *Kur'an Yolcu: Türkçe Meâl ve Tefsir*, 2. bs., Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Kızıklı, S. Zafer, “Rics”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 35, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullâh b. Abdülmühsîn et-Türkî, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2006.

el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerkindî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, thk. Ahmed Vanlıoğlu, mürâcaa Bekir Topaloğlu, İstanbul Mizan Yayınevi, 2005.

Mevdûdî, Seyyid Ebü'l-A'lâ, *Tefhîmü'l-Kur'an: Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, ed. Ali Bulaç, trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr., İstanbul, İnsan Yayınları, 1986.

Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, Kahire, el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-Âmme li'l-Kitâb, 1979.

en-Neâl, Muhtâr Fevzi, “Rics”, *Mevsuatü'l-elfazi'l-Kur'âniyye*, Haleb, Mektebetü Dâri't-Türâs, 1423/2003.

Nedvî, Abdullâh Abbâs, “Riciz”, *Kâmusu elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Cidde, Dârü's-Şuruk, 1403/1983.

en-Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, *Tefsîr-rü'n-Nesefî: Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*, tahkîk ve tahrîc Yusuf Ali Büdeyvi, Beyrut, Dâru İbn Kesîr, 2008.

Öz, Mustafa, “Ezlâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 12, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

Özdemir, Oğuzhan, “Yiyecek ve İçeceklerde Helallik-Haramlık Kriterleri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Erciyes, 2009.

Özek, Ali - Karaman, Hayreddin – Turgut, Ali – Çağrıç, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kâfi – Gümüş, Sadreddin, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.

Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, 5. bs., İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1995.

Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal, “Riciz”, *Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî. 3. bs., Beyrut, Dârü's-Şâmiyye, 1423/2002.

er-Râzî, Ebu Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî et-Taberistânî, *et-Tefsîrü'l-kebîr: Mefâtihu'l-ğayb*, Beyrut, Dâru İh-yâi't-Türâsi'l-Arabî, 1934.

Sarıcık, Murat, “Cahiliye Kumarı Meysir”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5, 1998.

es-Semerkindî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm, *Tefsîrü'l-Kur'ân*. Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1993.

Seyyid Kutub, Seyyid b. Kutb b. İbrâhîm b. Hüseyin eş-Şâzilî, *Fî Zılâli'l-Kur'ân*, 11. bs., Beyrut, Dârü's-Şuruk, 1985.

es-Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *el-Haşâ'ışü'l-kübrâ*, Beyrut, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985.

Şahin, Nurten Zeliha, “İslam Hukuku ve İnsan Hakları Bağlamında Eşcinsellik Sorunu”, *EKEV Akademi Dergisi*, 19/62, Bahar 2015.

Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kur'ân*, 2. bs., Beyrut, Müessesetü'l-A'lemi li'l-Matbûât, 1973.

et-Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türkî, Riyâd, Dârü Âlemi'l-Kütüb, 2003.

Tosun, Mûsâ, “İçki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 21, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Ünal, Ali, *Kur'an'da Temel Kavramlar*, İstanbul, Beyan Yayınları, 1986.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, Eser Neşriyat, 1979.

Yusuf Ali, Abdullah, *The Holy Qur'an: Text, Translation and Commentary*, Brentwood, Amana Corporation, 1989.

ez-Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseyinî, “Rics”, *Tâcü'l-arus min cevâhiri'l-Kâmûs*, 4, y.y., t.y.

ez-Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf 'an haqâ'iki gâvâmizi't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, Beyrut, Dârü'l-Fikr, 1983.